Ազգ

AZG
armenian newspaper

Օգոստոս 24.1991
Շաբաթ
Եռօրեայ թերթ,
Ա տարի, թիւ 55
գինը 30 կ.

Հասցէն՝ Երեւան 375010
Հանրապետութեան 47
Խմբագիր՝ 581841
Ֆաքս՝ 562941
Տելեքս՝ 243287 SULA SU

Շահումյանի շրջանում ծանր դասերազմը շարունակվում է

Օգոստոսի 23-ին, ժամը 10:00-ից վերսկսվել է հարձակումը Վերիշենի վրա: Գնդակոծություն է կատարվում հրազենի բոլոր տեսակներից: Նախնական տվյալներով, հարձակումը իրականացնում են զինվորները, բայց չի բացառվում նաև օմոնի մասնակցությունը: Վերջին մեկ շաբաթվա ծանր մարտերից հետո, հայ ինքնապաշտպանական ջոկատները համարյա ամբողջովին սպառել են զինապաշարները եւ այժմ շտապ օգնության կարիք ունեն: Ժամը 16:00-ից գնդակոծությունը մի փոքր դադարել է: Հայկական կողմից կա երկու վիրավոր: 25-ամյա Հակոբ Հակոբյանը, որ վիրավորվել էր օգոստոսի 22-ին, վախճանվել է: Վերիշենում նախորդ օրերի հրետանային ռմբակոծության հետեւանքով ավերվել են 15-ից ավելի տներ, գյուղի մերձակա դաշտերը, հրետանային կրակի է ենթարկվել անգամ գյուղի գերեզմանոցը: Մարտը շարունակվում է: ■

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

Օգոստոսի 23.
մէկ տարի անց

Անկախութեան ճանապարհը շարունակւում է

Առաջին հայեացքից թւում է, որ պետական համաձայնութեան կողմից Մոսկուայում նախաձեռնուած յեղաշրջման փորձը ստուերեց նաեւ մէկ տարի առաջ ընդունուած մեր Անկախութեան հռչակագրի տարեդարձը, իմաստը նրա: Թւում է՝ օգոստոսի 18-20 տեւած մղձաւանջը մթագնեց դէպի անկախութիւն մեր երթը, հարցականներ դնելով նրա առաջ եւ մարդկանց մտքերում: Պետական-կուսակցական ղեկավարութիւնը ցոյց էր տուել, որ անկախ մեր հռչակագրից եւ վճռականութեան չափից, Հայաստանն էլ, ինչպէս միւս հանրապետութիւնները, երաշխաւորուած չէ բռնապետութեան ոտնձգութիւններից եւ որեւէ պահի մեր երկիրը, ինչպէս ողջ Խ. Միութիւնը, միեւնոյնն է՝ կարող է կրկին թողնել ամբողջատիրութեան ճանկում:

Սակայն սա՝ միայն մակերեսում:

Խորքում այլ է իրականութիւնը: Յեղաշրջման փորձը, ընդհակառակը, նորից նոր իմաստաւորեց անկախութեան մեր գործընթացը, այդ վճռական քայլի իմաստը, յառաջիկայ սեպտեմբերի 21-ի մեր «Այո»ն: Այն ցոյց տուեց նաեւ մեր երիտասարդ պետութեան շրջահայեացութիւնը՝ սահմանադրութեան եւ օրինապահութեան պաշտպանութեամբ յառաջանալու Անկախութեան կրակագծի երկարութեամբ...

Միայն երէկ օր՝ եւ մենք զգացինք, գուցէ մեր մէջ շատեր՝ առաջին անգամ, ազատութեան քաղցրութիւնը, ժողովրդավարութեան անփոխարինելիութիւնը: Զգացինք մեր նորընթաց անկախութեան մթագնումը եւ կորուստը մեր նորածիլ ազգային պետականութեան, խորհրդարանային կեանքի, մամուլի, խօսքի ազատութեան, քաղաքական պահուածքի:

Բռնապետութիւնը սպառնում է մեզ կողոպտել այն ամէնից, որ ձեռք էինք բերել մեր քրտինքի, մեր զոհողութիւնների ու տառապանքի, մեր նահատակների արեան գնով: Այն սպառնում էր մեզ զրկել մեր պայքարի՛ց: Պայքար՝ յանուն ազատ եւ անկախ կեանքի, ժողովրդավարութեան, ինքնիշխանութեան, Արցախի՛:

Բռնապետութիւնը մեզ բոլորիս հասկացրեց, որ անկախութեան հականիշը ապահովութիւնը չէ՛, ինչպէս դեռեւս կարծում էին ոմանք, այլ կախեալութիւնը, ստրկացումը, մուրացկանութիւնը, մարդկայինի մահը, մտաւոր սովը:

Ու բարեբախտաբար, նոյնը զգացին եւ նոյնը հասկացան նաեւ բախտակից միւս ժողովուրդները, գլխաւորութեամբ ռուս ժողովրդի: Պիտի հասկանան նաեւ, պէ՛տք է հասկանան, աշխարհի միւս պետութիւնները, թէ ազգայնականութիւնը չէ՛ սնուցիչը մեր անկախութեան ձգտման, այլ՝ մարդկայնականութիւ՛նը, որ այլեւս չի հանդուրժում ազգերի իրաւունքի ոտնահարում, մարդու իրաւունքների ոտնահարում, պետութեան անիրաւ յեղյեղում:

Այլեւս ոչ ոք չի կարող սովի ուռականով սպառնալ մեզ, անիշխանութեան լախտը խաղացնել մեր գլխին, ազգամիջեան արիւնահեղութիւնը իբրեւ լախտ շարժել մեր գլխաւ: Չի՛ անցնի: Այլեւս վերջ բոլոր տեսակի «եթէ»ներին, «այնուհանդերձ»ներին, «այո, բայց»երին: Բոլոր տատանումները, անկախութեան երթի առաջ ծրագիր-պատերազմ դնողները, ակնդէտ՝ դէպի Կրեմլ նայողները, ազատականութիւն-մարտավարութիւն խաղողները, անկում-անտարբերները, բոլորը լաւ հասկացան, մի անգամ եւս, թէ փրկութեան միակ ուղին Անկախութիւնն է, որը մեր խորհրդարանը հռչակել է մէկ տարի առաջ, որով ազգովին մկրտուելու ենք մենք յառաջիկայ սեպտեմբերի 21-ին, որի միջոցով ընթանալու ենք [illegible] ու վճռական: ■

ՊԱԿ-ի նախագահը Վադիմ Բակատինն է

Ելցինը իր ձեռքն է վերցնում երկրի կառավարո՞ւմը

Ուրբաթ օրը նյութ ունենալով Լուրյանսկայա հրապարակում, ՊԱԿ-ի գլխավոր շենքի մոտ հավաքված ժողովրդի առջեւ, Բորիս Ելցինը հայտնեց, որ ԽՍՀՄ ՊԱԿ-ի նախագահ է նշանակվել Վադիմ Բակատինը: Ելցինն ասաց, որ նրան հանձնարարված է իրագործել ՊԱԿ-ի վերակազմությունը:

Բ. Ելցինը տեղեկացրեց, որ կադրային փոփոխությունների հարցը համաձայնեցված է Մ. Գորբաչովի հետ:

Նա հաղորդեց, որ պաշտպանության նախարարի պարտականությունները հանձնարարված են ռազմաօդային ուժերի հրամանատար գեներալ Եվգենի Շապոշնիկովին, հայտարարելով նաեւ, որ Գլխավոր շտաբի պետ Միխայիլ Մոիսեեւը ազատված է իր պարտականություններից, որոնք նա ստանձնել էր Դմիտրի Յազովի ձերբակալումից հետո: Պաշտպանության նախարարի առաջին տեղակալ է նշանակվում օդադեսանտային զորքերի հրամանատար, գեներալ-լեյտենանտ Պավել Գրաչովը:

Ինչպես հաղորդեցին «ԻՖ»-ին, ռազմաօդային ուժերի հրամանատար գեներալ Շապոշնիկովը դիմում է տվել ԽՄԿԿ շարքերից դուրս գալու համար եւ դիմել է Գլխավոր շտաբի ղեկավարությանը՝ ռազմաքաղաքական մարմինները լուծարի ենթարկելու պահանջով:

Զինված ուժերի Գլխավոր շտաբում հաստատեցին Ե. Շապոշնիկովի եւ Պ. Գրաչովի վերաբերյալ տեղեկությունը:

ՊԱԿ-ի հասարակական կապերի կենտրոնի տվյալների համաձայն, ՊԱԿ-ի աշխատակցուհիներին ուղարկեցին տուն: ՊԱԿ-ի աշխատակիցները չեն բացառում շենքի գրոհման հնարավորությունը:

Հանրահավաքին Ելցինը կոչ արեց ժողովրդին ցրվել, նշելով, որ խռովությունը ճնշված է եւ «Ռուսաստանը չի կարող վրեժի դիմել»:

Ելցինն ասաց, որ Ա. Լուկյանովի պաշտոնազրկման հարցը նույնպես համաձայնեցված է Գորբաչովի հետ:

Բ. Ելցինը հաղորդեց, որ ԽՍՀՄ ներքին գործերի նախարար է նշանակվել Վիկտոր Բարաննիկովը (Ռուսաստանի ներքին գործերի նախարար), իսկ Վասիլի Տրուշինը հեռացվեց այդ պաշտոնից: ■

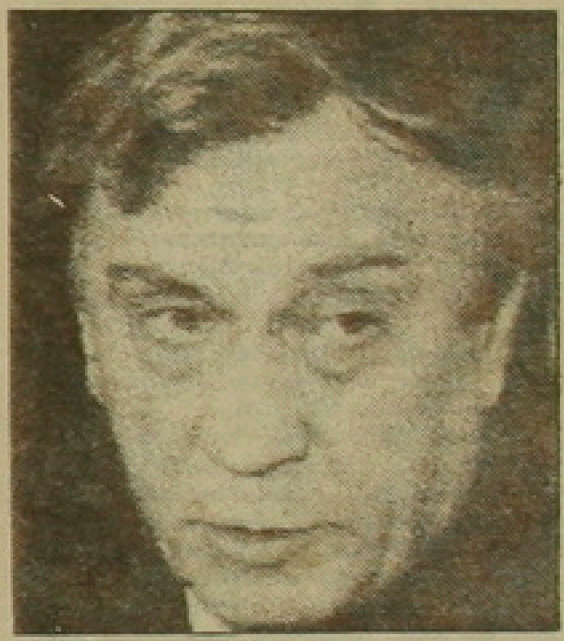

«Գորբաչովը չպետք է տիրի այն դափնիներին, որին արժանի է Ելցինը»

Այսպես խնդրեց վերնագրել իր նյութը օգոստոսի 22-ին կայացած մամլո ասուլիսում Հայաստանի Գերագույն խորհրդի նախագահ Լեւոն Տեր-Պետրոսյանը:

«Ես համոզված եմ,- ասաց նախագահը,- որ կատարվածից հետո, Խորհրդային Միությունում, գուցեեւ ողջ աշխարհում, ըստեղծվել է մի նոր պատմական իրավիճակ, որը բերելու կհարկադրի մեզ լիովին վերանայել մեր արդարացի ծրագրերը: Դրա համար մենք պետք է լրջորեն մշակենք մեր պետական քաղաքականությունը: Հեղաշրջման գնահատականը միանշանակ է՝ դա ռազմական հեղաշրջում էր, պետական հանցագործություն:

Բավական է միայն տեսնել, թե ովքեր էին ղեկավարում այդ հեղաշրջումը, եւ բոլորս էլ կհամոզվենք, որ դրանք բրեժնեւյան ամենահավատարիմ կադրերն են եղել: Ուրեմն, սոցիալական տեսակետից նպատակը բրեժնեւյան վարչակարգի վերականգնումն էր, իսկ գաղափարախոսության տեսակետից փլուզվող կայսրության վերականգնումը:

Հեղաշրջման պատճառները: Վերջին տարվա պայքարը պահպանողականների եւ առաջադիմականների միջեւ ցույց տվեց, որ բրեժնեւյան բյուրոկրատիան ոչ մի կերպ չի կարողանում հաշտվել իր պարտության մտքի հետ եւ նույնիսկ պատրաստ է ծայրահեղական հեղաշրջման միջոցով վերականգնել իր դիրքերը:

Բայց կա նաեւ մի վտանգավոր ռուսական կայսերապետական գաղափարախոսություն, որը նույնպես չի ցանկանում զիջել իր դիրքերը եւ այն իշխում է Ռուսաստանի զգալի շերտերում:

Եւ երրորդ պատճառը դա Գորբաչովի անհեռատես քաղաքականությունն էր, երբ չասեմ ավելի խիստ՝ նրա հանցավոր մեղսակցությունը այս հեղաշրջմանը: Իհարկե, ես չեմ հավատում, թե հեղաշրջումը կազմակերպված էր Գորբաչովի կողմից: Բայց ամենամեծ մեղքը Գորբաչովի վրա է ընկնում:

Գորբաչովը ոչ թե հեղաշրջումն իրագործած ուժերի զոհն է, այլ այդ ուժերը Գորբաչովի աշակերտներն են: Այսպիսով, նա պետք է հավասարապես պատասխան տա կատարված պետական հանցագործության համար եւ չպետք է տիրի այն դափնիներին, որին արժանի է միայն եւ միայն Բորիս Ելցինը: Սա մեծագույն անարդարությունը կլինի:

Այս պատասխանատու պահին մեծ գոհունակությամբ պետք է նշեմ, որ հայ ժողովրդի բոլոր առողջ ուժերը, հասարակական-քաղաքական կազմակերպությունները, կուսակցությունները հանդես բերեցին միահամուռ խոր, առողջ գիտակցություն, զգոնություն եւ կարողացան ազգային շահը վեր դասել ամեն ինչից:

Այնպիսի պայմաններում, երբ ե՛ւ Հայաստանում, ե՛ւ Ղարաբաղում, ե՛ւ Շահումյանում հնարավոր էին անդառնալի կորուստներ, մենք իրավունք չունեինք գրավելու այլ դիրք, որը գրավեցինք: Սա ընդունվեց ընդհանուր ե՛ւ Գերագույն խորհրդի նախագահությունում, ե՛ւ կառավարությունում, ե՛ւ բոլոր հասարակական-քաղաքական կազմակերպությունների, ե՛ւ մեր ողջ ժողովրդի կողմից:

Այնուհետեւ նա պատասխանեց լրագրողների հարցերին: ■

ԽՍՀՄ արտաքին գործոց նախարարը հրաժարական է տալիս

ԽՍՀՄ արտաքին գործերի նախարար Ալեքսանդր Բեսսմերտնիխը ուրբաթ օրը հրաժարական տվեց: ԽՍՀՄ արտաքին գործերի նախարարության լրատվական վարչությունում հաստատեցին, որ Ա. Բեսմերտնիխի հրաժարականն ընդունված է:

Ըստ որոշ տվյալների, ԽՍՀՄ արտաքին գործերի նախարարի պաշտոնը կարող է զբաղեցնել նախկին նախարարի առաջին տեղակալ Յուլի Կվիցինսկին: Սակայն, նոր նշանակման մասին լուրը ոչ հաստատվել է, ոչ էլ հերքվել:

ԽՍՀՄ արտաքին գործերի նախարարի հրաժարականը կապում են չհաջողված հեղաշրջման օրերին նրա դիրքորոշման հետ:

Բուշն ակնկալում է Բալթյան երկրների անկախությունը

Օգոստոսի 22-ի երեկոյան Սպիտակ տանը տված մամուլի ասուլիսում նախագահ Ջորջ Բուշը, գոհունակություն հայտնելով նախագահ Գորբաչովի վերահաստատման եւ աշխատանքի վերադառնալու առթիվ, հայտարարեց, թե որոշել է արագացնել Խ. Միությանը տրվելիք վարկային եւ այլ օգնությունների ծրագիրը, որի սառեցումը հրամանագրել էր օգոստոսի 19-ին, Մոսկվայում հեղաշրջման փորձի 2-րդ օրը: Սպիտակ տան պետը հայտարարեց նաեւ, թե սրընթացորեն բեռնված մի նավ շտապ առաքվում է Խ. Միության իբրեւ օգնություն:

Մյուս կողմից, մեկնաբանելով խորհրդային քաղաքական ասպարեզում ակնկալվող փոփոխությունները, նախագահ Բուշը հայտարարեց, թե Կրեմլում բռնահարվածի ձախողումը կարող է արագացնել Բալթյան երեք հանրապետությունների անկախությունը:

Այդ երեք հանրապետությունները նախորդ օրը պաշտոնապես դիմել էին ամերիկյան պետքարտուղարությանը ճանաչելու իրենց անկախությունը: Լասվիան հայտնել էր նաեւ, թե [illegible] ամերիկյան [illegible] իր խոստումներին: ■

Շեվարդնաձեն հանդիպում է Միացյալ Նահանգների դեսպանի հետ

ԽՍՀՄ արտաքին-քաղաքական միության նախագահ Էդուարդ Շեւարդնաձեն ուրբաթ օրը հանդիպում ունեցավ Մոսկվայում ԱՄՆ-ի նոր նշանակված դեսպան Ռոբերտ Ստրաուսի հետ: Տեղի ունեցած զրույցի ժամանակ քննարկվում էին Խորհրդային Միությունում պետական հեղաշրջման տապալումից հետո ստեղծված իրավիճակը, խորհրդա-ամերիկյան հարաբերությունների զարգացման հեռանկարները:

Ռոբերտ Ստրաուսը հայտարարեց, որ պատրաստ է աջակցել ԽՍՀՄ տնտեսության մեջ ամերիկյան ներդրումներին: Պայմանավորվածություն ձեռք բերվեց, որ արտաքին-քաղաքական միությունը իր կողմից փորձագիտական եւ միջնորդական օգնություն ցույց կտա ԱՄՆ-ի բիզնեսմեններին:

Նախատեսվում է, որ օրվա երկրորդ կեսին Ռոբերտ Ստրաուսը Մ. Գորբաչովին կներկայացնի իր հավատարմագրերը: ■

digitised by A.R.A.R.@

Հայաստանի Հանրապետության պետական մարմինները «մոսկովյան հեղաշրջումից» անմիջապես հետո բռնեցին զուսպ, սպասողական դիրքորոշում, չվտանգելու համար ժողովրդի եւ արցախահայության անվտանգությունը: Սակայն հասարակական-քաղաքական կազմակերպություններ, կուսակցություններ, խորհրդարանի պատգամավորները միանշանակ մերժեցին եւ դատապարտեցին կրեմլյան այդ վտանգավոր արկածախնդրությունը:

Հայաստանի Ռամկավար ազատական կուսակցության դիրքորոշումը

1991թ. օգոստոսի 18-ի լույս 19-ի գիշերը ԽՍՀՄ-ում տեղի ունեցած հակաօրինական իրադարձությունը ՀՌԱԿ-ի կողմից միանշանակ բնութագրվում է որպես ռազմական հեղաշրջման փորձ, որը հրահրել է ռազմարդյունաբերական համալիրի ռազմական ղեկավարությունը՝ շաղկապված պետական վերնախավի պահպանողական ուժերի հետ:

Ստեղծված քաղաքական այս «նոր» իրավիճակը, որի արմատներն ավելի քան 70-ամյա պատմություն ունեն, հակասելով ժողովրդավարության ու մարդկային բարոյականության բոլոր սկզբունքներին, երկիրը կարող են մղել արյունահեղության, ապա բռնապետության գիրկը:

Ստի եւ բռնության վրա ստեղծված կառավարման համակարգը տասնամյակներ շարունակ խոսելով մարդու, ազգերի իրավունքների պաշտպանության դիրքերից, ապացուցում է իր օրգանական շեղվածությունը համաշխարհային քաղաքակրթության բնականոն ընթացքից:

Ստեղծված պայթյունալի այս իրավիճակում Հայաստանի Ռամկավար ազատական կուսակցությունը խստագույնս դատապարտելով հեղաշրջման փորձը եւ այն գլխավորող հակասահմանադրական «արտակարգ իրավիճակի պետական կոմիտեի» ընստեղծման փաստը, միաժամանակ գտնում է՝

- Հայ ժողովուրդը պետք է պահպանի սառնասրտություն, կազմակերպվածություն, լինի միասնական, չզբաղվի ինքնագործունեությամբ:

- Հայաստանի Ռամկավար ազատական կուսակցությունը հանրապետության բոլոր քաղաքական կուսակցություններից եւ հասարակական կազմակերպություններից ակնկալում է, որ նրանք վեր կանգնելով միջկուսակցական տարաձայնություններից, համախմբվելով մեր պետականության շուրջը, կդիմակայեն բիրտ ուժին:

- Սթափ գնահատելով Հայաստանի Հանրապետության Գերագույն խորհրդի նախագահության եւ կառավարության համատեղ հայտարարությունը, Հայաստանի Ռամկավար ազատական կուսակցությունը հավատարիմ է իր քաղաքական գծին՝ Հայաստանը տեսնել ազատ, անկախ, ինքնիշխան, ռամկավարական (ժողովրդավարական) պետություն, որպես ազգի գոյատեւման միակ իրական երաշխիք:

(Այս հայտարարությունը օգոստոսի 19-ի առավոտյան հանձնվեց նախագահ Լեւոն Տեր-Պետրոսյանին եւ վարչապետ Վազգեն Մանուկյանին):

Հայտարարությամբ հանդես եկան նաեւ ՀՀՇ-ն, որը տպագրվեց մամուլում, Հայաստանի հանրապետական կուսակցությունը եւ Սահմանադրական իրավունք միությունը: Սրանց միացյալ դիմումի մեջ մասնավորապես ասվում է, որ պատմության ընթացքը անհնարին է կանգնեցնել:

Նրանք պահանջում են անհապաղ հրավիրել ՀՀ ԳԽ արտակարգ լիագումար նիստ՝ քննարկելու ստեղծված իրավիճակը եւ արտահայտելու դիրքորոշում, անօրինական համարել ԽՍՀՄ Արտակարգ դրության պետական կոմիտեն եւ չճանաչել այն որպես Խորհրդային Միության բարձրագույն իշխանություն, համերաշխություն հայտարարել բոլոր այն ուժերին, որոնք դուրս են եկել պայքարի բռնապետական գաղութատիրական ինքնակոչ իշխանությունների դեմ եւ հռչակել Հայաստանի անկախ պետականության վերականգնումը, ստեղծելով Հայոց Սպարապետություն, կազմավորելով Հանրապետական բանակ եւ անհապաղ ձեռնարկելով Հայաստանի՝ Լեռնային Արցախի, պաշտպանությունը, եւ դիմելով Միավորված ազգերի կազմակերպությանը եւ աշխարհի պետություններին՝ ճանաչելու Հայաստանի Հանրապետության անկախությունը:

«Կոմկուսը անցյալին վերադառնալու նպատակ չունի», հայտարարեց ՀԿԿ Կենտկոմի առաջին քարտուղար Արամ Սարգսյանը երեկ, օգոստոսի 23-ին կայացած մամլո ասուլիսում: «Բացառված է, որ մենք անկախության գաղափարին դեմ լինենք, իսկ ինչ վերաբերում է վերջին իրադարձություններին, մենք շուտով կհրապարակենք մեր հայտարարությունը, ուր դատապարտում ենք ԽՄԿԿ Կենտկոմի գործունեությունը», ասաց նա: «Ինչ վերաբերում է «Ազգի» այն հարցին, թե ինչպես ենք գնահատում Սպանդարյանի շրջկոմի հետ կապված Լեւոն Տեր-Պետրոսյանի հայտարարությանը, ապա պետք է ասեմ, որ այդպիսի փաստեր չեն եղել: Շրջկոմի նիստը եւ կազմակերպության ժողովը նախօրոք ծրագրված են եղել եւ քննարկել են այլ հարցեր, որտեղ ընկ. Վարդանյանը եւ Ծաղիկյանը ելույթ չեն ունեցել»: Իր հերթին Սպանդարյանի շրջկոմի քարտուղար Վ. Պետրոսյանն ավելացրեց, թե ցավում է, որ Գերագույն խորհրդի նախագահին թյուրիմացության մեջ են գցել:

Հայաստանի Հանրապետության Գերագույն խորհրդի պատգամավորների հայտարարությունը

Օգոստոսի 18-ի լույս 19-ի գիշերը կատարվեց այն, ինչից վախենում էինք. կուսակցական-ռազմա-արդյունաբերական վերնախավի մի խումբ հակասահմանադրական պետական հեղաշրջման փորձ կատարեց:

Արտակարգ դրության պետական կոմիտեի առաջին իսկ քայլերը վկայում են նորահայտ «խորհրդային իշխանության» ձգտումը՝ երկրի բոլոր խնդիրները լուծել ուժի դիրքից: Այսպիսով, ծնունդ առնող ժողովրդավարության համար լուրջ վտանգ ստեղծվեց: Ստեղծված պայմաններում խոսք անգամ չի կարող լինել ժողովրդի, անձի ազատ կամարտահայտման մասին, առավել եւս, որ հենց սկզբից ԱԴՊԿ-ն փորձում է արձակել ժողովրդի կողմից ընտրված իշխանության մարմինները: Մեզ համար ակնհայտ է ԱԴՊԿ-ի ձգտումը՝ Լեռնային Ղարաբաղի ռազմական դիկտատուրայի փորձադաշտը տարածել ողջ երկրի վրա:

Մենք արդեն տեսել ենք տանկեր Երեւանի փողոցներում, այսօր դրանք արդեն Մոսկվայի փողոցներում են: Մենք ողջունում ենք Ռուսաստանի կառավարության ձեռնարկած միջոցները՝ ուղղված կամայականության կանխմանը, հավատում ենք, որ ժողովրդավարական ուժերի ճակատը կդիմանա, դիկտատուրայի վերականգնման փորձը կձախողվի:

Մեզ համար անընդունելի է ուժի պարտադրանքը, մենք հնարավոր չենք համարում դրան հնազանդվելը: Մենք լի ենք վճռականությամբ՝ նպաստել Հայաստանի պետական անկախության հաստատմանը եւ պաշտպանել ժողովրդավարական փոփոխությունները, որոնց հասնելու համար արդեն երրորդ տարին է հոսում է մեր հայրենակիցների արյունը: ■

«Սոլիդարնոսցն» աջակցում է Ելցինին եւ իր բողոքն արտահայտում արկածախնդիրներին

Մեր հատուկ թղթակից Գայանե ԱՅՐԻԿՅԱՆԸ հաղորդում է Լեհաստանից:

Օգոստոսի 21-ին Գդանսկի «Հին քաղաքի» Նեպտունի շատրվանների մոտ «Սոլիդարնոսց» Գդանսկի երկրամասային կազմակերպության կողմից անցկացվեց միտինգ՝ կապված ԽՍՀՄ-ում տեղի ունեցած վերջին իրադարձությունների հետ:

Բոլոր ելույթ ունեցողները հանդես եկան ի պաշտպանություն ԽՍՀՄ դեմոկրատական ուժերի եւ ժողովրդի ազատության ազնիվ ձգտումների, իրենց բողոքն արտահայտեցին Խորհրդային Միությունում որոշ արկածախնդիրների պատճառով ստեղծված իրավիճակի կապակցությամբ:

Միտինգի մասնակիցները, որոնց թվում էին տարբեր երկրներից ժամանած հյուրեր եւ զբոսաշրջիկներ, իրենց միահամուռ աջակցությունը ցույց տվեցին ելույթ ունեցողներին:

Հատկապես նշվեց, որ լեհերին այդ իրավիճակը հիշեցնում է ինը տարի առաջ Լեհաստանում կատարված դեպքերը, ուստի բնական է, որ լեհական կառավարությունն ու ժողովուրդը միանգամից ցույց տվեցին իրենց «հակախռովարարական» դիրքը:

Միտինգի վերջում ընդունվեց փաստաթուղթ:

«Ազգ» թերթի թղթակիցը դիմեց հավաքվածներից մի քանիսին՝ նրանց անձնական վերաբերմունքին ծանոթանալու նպատակով:

***Բոգդան Բորուսեւիչ** (Լեհաստանի «Սոլիդարնոսցի» նախագահի տեղակալ, Գդանսկի տեղամասի նախագահ)*.– ԽՍՀՄ ներկա իրավիճակն իրոք բավականին վտանգավոր է: Այն մեզ նույնպես անհանգստացնում է, քանզի Լեհաստանը թե՛ տնտեսապես, թե՛ քաղաքականապես կապված է ԽՍՀՄ-ին, իսկ վերջինս աշխարհի համար դեռեւս մնում է որպես միլիտարիստական ուժ:

Մենք կտրականապես դեմ ենք այդ հեղաշրջմանը եւ պատրաստ ենք օգնելու Խորհրդային Միության բոլոր դեմոկրատական ուժերին, այդ թվում նաեւ դրամով:

Մեզ թվում է, որ այդ խումբը, որը ցանկանում էր հեղաշրջում կատարել, չունի ամբողջական ազդեցություն, եւ գոյություն ունի նաեւ ներքին պայքար, որը շարունակվում է խորհրդարանի միջեւ: Թե ո՞ր կողմը կհաղթի ապագայում, դժվար է ասել: Դրանից հետո զինվորականների միջեւ կարող է պայքար գնալ, որից կօգտվեն հանրապետությունները եւ կստանան անջատվելու հնարավորություն: Սակայն դա բավականին բարդ, երկար եւ նաեւ արյունալի պրոցես է:

***Ռիշարդ Օստրովսկի** (տեխնիկ-էլեկտրիկ)*.– Մեզ համար ցավալի է այն, ինչ տեղի ունեցավ Խորհրդային Միությունում: Եւ մենք հաստատակամորեն պաշտպանում ենք բոլոր նրանց, ովքեր պայքարում են զինվորականների դեմ եւ ձգտում են ազատության:

***Վոյցեխ Բեսկո** (բուժակ)*.– Եթե ԽՍՀՄ-ում խաղաղություն չլինի, ապա այն չի լինի նաեւ ողջ աշխարհում: Ես պատերազմի հաշմանդամ եմ եւ շատ լավ գիտակցում եմ, թե ինչի կհանգեցնի քաղաքացիական պատերազմը: ԽՍՀՄ-ում իրադրությունը դժվար է, քանզի 70 տարի շարունակ կոմունիստական վարչակարգը չի թողել մարդկանց ազատ գործել, մտածել, ապրել:

Դուք նախեւառաջ պետք է հենվեք երիտասարդության վրա, նրանց արտասահմանյան երկրներ ուղարկեք կրթվելու, սովորելու այն լավը, որ կա Արեւմուտքում:

***Վլադիմիր Գրոշկո** (ինժեներ)*.– Ես հավատացած եմ, որ ժողովուրդը կհաղթի, եւ Ելցինի կառավարությունը իր ձեռքը կվերցնի իշխանությունը: ■

Նախագահ Ջորջ Բուշի ասուլիսները նախանցյալ երկու օրերին

Օգոստոսի 20-21-ը, երկու օրվա ընթացքում Մ. Նահանգների նախագահ Ջորջ Բուշը երեք անգամ մամլո ասուլիս տվեց Սպիտակ տանը, անձամբ տեղեկացնելով նախագահ Բորիս Ելցինի հետ ունեցած զույգ եւ նախագահ Միխայիլ Գորբաչովի հետ ունեցած մեկ հեռախոսազրույցների մասին:

Իբրեւ պատմական ու դրամատիկ այդ օրերի պերճախոս արտահայտություն, տալիս ենք հատվածներ Բուշի այդ երեք հեռախոսազրույցներից:

Չորեքշաբթի, առավոտյան ժամը 8:20, Սպիտակ տուն

Խ. Միությունում կատարվող դեպքերը շարունակում են խորապես մտահոգել ամբողջ աշխարհին: Իշխանությունը խլելու հակասահմանադրական քայլը նպատակ ունի հակադրվելու խորհրդային ժողովուրդների վերջին տարիներին արտահայտած ցանկություններին ու նպատակներին: Այդ քայլը նաեւ հակադրության մեջ է դնում Խ. Միությանը համաշխարհային համայնքին եւ վտանգում այն քայլերը, որոնց նպատակն էր Խ. Միությունը վերածել աշխարհի գործերում անբաժանելի եւ դրական ուժի:

Այս առավոտ ես խոսել եմ Ռուսաստանի հանրապետության ազատորեն ընտրված առաջնորդի՝ Բորիս Ելցինի հետ: Ես նրան հավաստիացրի Մ. Նահանգների շարունակվող զորակցության մասին, ինչ վերաբերում է սահմանադրականորեն ընտրված առաջնորդին՝ պրն. Գորբաչովին վերահաստատելու նրա ջանքերին: Նրա հետ կիսեցի նաեւ այն հավաստումները, որոնք ես ստացել էի Արեւելյան եւ Արեւմտյան Եվրոպայի երկրների ղեկավարների, ինչպես նաեւ վարչապետ Կայֆուի հետ իմ ունեցած հեռախոսազրույցների ընթացքում:

Պրն. Ելցինը քաջալերված է խորհրդային ժողովրդի նեցուկից եւ այս նոր հանգամանքներին դիմակայելու վճռականությունից: Նա արտահայտեց իր երախտագիտությունը իրեն եւ նախագահ Գորբաչովին մեր ցույց տված զորակցության առթիվ: Պրն. Գորբաչովի կացության մասին տվյալները տակավին հստակ չեն, ես երկու անգամ փորձել եմ հեռախոսով կապվել նրա հետ, սակայն՝ ապարդյուն:

Այս դեպքերը, ես կարծում եմ, ցույց են տալիս բարեփոխման եւ վերակառուցման գործընթացի նկատմամբ մեր ցույց տված ու շարունակվող զորակցության իմաստությունը: Կշարունակենք նեցուկ կանգնել Խ. Միությունում սկսված ժողովրդավարական գործընթացին: Եւ ամենից կարեւորը՝ ես գիտեմ, որ ամերիկացի ժողովուրդը կանգնած է ավելի ազատ եւ ավելի ձեռներեց հասարակություն ստեղծող խորհրդային ժողովրդի թիկունքին: ■

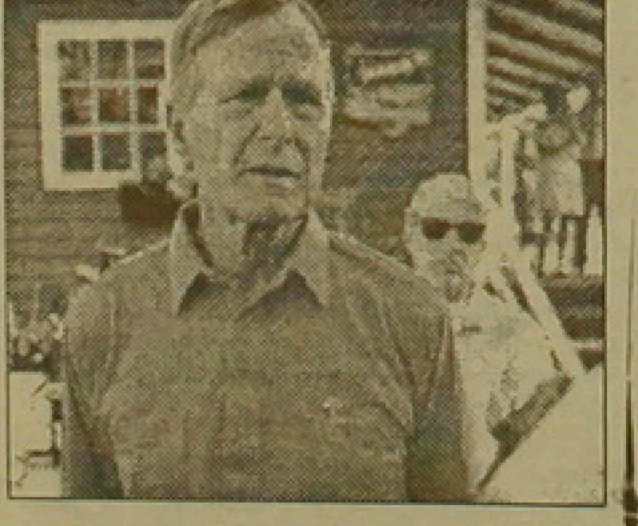

Օգոստոսի 21, ժամը 10:30, Քենըբանկպորտ (Մեյն)

Ուզում եմ ամերիկացի ժողովրդին զեկուցել վերջին իրադարձությունների մասին: Այս առավոտ երկար խոսել եմ նախագահ Ելցինի հետ: Խոսել եմ նաեւ դեսպան Շտրաուսի հետ, որ արդեն իր պաշտոնին է, Մոսկվայի մեր դեսպանատանը, ինչպես նաեւ, վերջին 20 ժամերին, Արգենտինայի նախագահ Կառլոս Մենեմի, վարչապետ Մալրունիի, վարչապետ Մեյջըրի հետ: Ես շարունակելու եմ խորհրդակցական այս զանգերը: Նախագահ Ելցինը ակնհայտորեն քաջալերված էր այն փաստից, որ իրեն հաջողվել էր վերապրել երկրորդ գիշերն էլ, ռուսական խորհրդարանի շենքում առանց հեղաշրջմանը կողմնակից զինված ուժերի կողմից լուրջ հարձակման ենթարկվելու: Նա ինձ պատմեց, թե տասնյակ հազարավոր մոսկվացիներ իր կողքին են եղել շենքը հարձակումից պաշտպանելու ժամանակ: Ելցինը հաղորդեց, որ հետզհետե ավելի մեծ թվով զորախմբեր ու հրամանատարներ լքում են խռովարարներին: Այնուհանդերձ, շենքը դեռեւս շրջապատված է դավադիրներին կողմնակից զորքերի կողմից: Ելցինն ասաց, որ Ռուսաստանի Գերագույն խորհուրդը նիստ է գումարել եւ միաձայն հայտարարել, թե հեղաշրջումն ապօրինի է եւ անընդունելի: Նա ասաց, թե օգոստոսի 26-ին նիստ է գումարելու նաեւ Խ. Միության Գերագույն խորհուրդը, եւ թե իրենք աշխատում են, որ այնտեղ էլ ընդունվի նման միաձայն որոշում: Նախագահ Ելցինը ասաց, թե ինքը Գերագույն խորհրդին հաղորդել է Մ. Նահանգների զորակցության մասին, եւ Գերագույն խորհուրդը այն ընդունել է շատ ջերմ: Ըստ Ելցինի, իր եւ Արտակարգ իրավիճակի կոմիտեի պատվիրակները այժմ տարբեր օդանավերով թռչում են Ղրիմ հանդիպելու նախագահ Գորբաչովին:

Դեսպան Բոբ Շտրաուսը, որ հենց նոր էր հասել Մոսկվա, զեկուցեց այնտեղ տիրող իրավիճակի մասին: Այնուհանդերձ, մինչ իրավիճակը մնում է շատ փոփոխական եւ անորոշ, այնուամենայնիվ, հիմա ավելի հանգիստ է, քան հեղաշրջման առաջին ժամերին: Հետեւաբար, կշարունակեմ կապի մեջ մնալ նախագահ Ելցինի հետ, հուսալով, որ ինչ-որ մի պահի ինձ կըհաջողվի խոսել նաեւ նախագահ Գորբաչովի հետ:

Նույն օրը, նույն վայրում, ժամը 1:30-ին

Ուզում եմ հաղորդել, որ ժամը 12:19-ին հեռախոսազրույց եմ ունեցել Միխայիլ Գորբաչովի հետ, մոտավորապես 20 րոպե: Լավ խոսակցություն էր: Նա դեռ գտնվում է Ղրիմում եւ Մոսկվա կվերադառնա այս գիշեր կամ վաղն առավոտյան: Նա ինձ հավաստիացրեց, որ իրավիճակը վերահսկվում է: Նրա առաջին հեռախոսազրույցը եղել է Բորիս Ելցինի հետ: Նա իր անկեղծ երախտագիտությունը հայտնեց ամերիկացի ժողովրդին եւ աշխարհի մյուս ժողովուրդներին: Թվում էր, որ ֆիզիկապես լավ էր զգում իրեն, նրա ձայնը աշխույժ էր: Բարբարան ինձ հետ էր, եւ մենք երկուսով խնդրեցինք մեր հարգանքները մատուցել Ռաիսային, եւ ինքն էլ անկեղծորեն ակնարկեց Բարբարայի եւ իմ հետ իրենց անձնական բարեկամությունը: Լավ զրույց էր, շատ լավ զրույց էր, լավ առաջխաղացում է...

Նա վերադառնում է Մոսկվա, եւ հույսով եմ՝ աշխատելու է հանրապետությունների նախագահների հետ... Նազարբաեւ, Խագ... Ուկրաինայի առաջնորդը մնում է իր կողքին: Լավ հիմքեր կան բոլորի համար: Իր կարծիքով, սահմանադրական մարմինները վերադարձել են իշխանության գլուխ: Բարեփոխումը շարունակվում է: ■

digitised by A.R.A.R.@

«ՀՀՇ-ն համադրում է ժողովրդավարությունը ազգայինի հետ»,-

ասում է ՀՀՇ վարչության անդամ Վահան Փափազյանը

Արդեն մեկ տարի է, ինչ ժողովրդավարական ընտրություններից հետո Հայաստանում իշխանության գլուխ է անցել Հայոց համազգային շարժումը: Այդ կարճ ժամանակաընթացքում հանրապետության քաղաքական կյանքում տեղի են ունեցել մեծ տեղաշարժեր, որոնք իրենց ազդեցությունն են թողել ոչ միայն Հայաստանի ներքին ու արտաքին կյանքի, այլեւ ողջ շարժման վրա: «ՀՀՇ-ն ճգնաժամի մեջ է», այսպես են մտածում շատերը, իսկ ինչպես է դա ընդունվում ՀՀՇ-ում: Մեր զրուցակիցն է Հայոց համազգային շարժման վարչության անդամ, պատմական գիտությունների թեկնածու Վահան ՓԱՓԱԶՅԱՆԸ:

Հարցազրույցը կայացել էր օգոստոսի 15-ին, սակայն հրապարակումը հետաձգվեց հեղինակի խնդրանքով՝ նկատի ունենալով քաղաքական իրադրության կտրուկ սրումը:

Հ.- Անցած մեկ տարվա ընթացքում ինչի՞ հասավ ՀՀՇ-ն եւ ինչի՝ չհասավ:

Պ.- Մեծամասնություն չկազմելով Գերագույն խորհրդում, ՀՀՇ-ի պատգամավորները կարողացան որոշ չափով իրականացնել իրենց վրա դրված պարտականությունները: Իրականացվում են կառավարման համակարգի փոփոխման խնդիրները: ՀՀՇ-ի ֆրակցիոն խմբի ակտիվ գործունեության շնորհիվ Գերագույն խորհուրդը ընդունեց կառավարման մասին նոր օրենքը, որը պետք է իրականացվի հոկտեմբերի 16-ին եւ պետք է բերի իշխանության ողջ համակարգի փոփոխությունը: Հարց էր դրվել կտրուկ կրճատել կառավարման համակարգի աշխատողների թվաքանակը եւ ավելորդ կառուցվածքները: Այս խնդիրը չի իրականացվել կառավարության մեղքով, քանզի փոխանակ գնալու կրճատման ճանապարհով, Նախարարների խորհուրդը ուռճացնում է կառավարման համակարգը: Հասարակական կյանքի ապակուսակցականացման դրույթը, կարելի է ասել, իրականացվել է, այդ թվում եւ կուսակցությունների համար գործունեության իրավահավասար պայմաններ ապահովելով եւ ԽՄԿԿ-ից նրա սեփականության այն մասի առգրավմամբ, որ ձեռք է բերվել ոչ թե կուսակցական, այլ պետական կամ հասարակական միջոցների հաշվին: Սա փաստ է: Ամփոփելով, կասեմ հետեւյալը. ՀՀՇ-ի նախընտրական ծրագրի շատ կետեր իրագործվել են, իսկ մի մասը չի իրականացվել, որովհետեւ գոյություն ունեն բավականին օբյեկտիվ եւ սուբյեկտիվ պատճառներ:

Հ.- Իսկ ՀՀՇ-ն ի՞նչ արեց, որպեսզի այդ դրույթներն, այնուամենայնիվ, իրագործվեն, հատկապես Արցախի հարցում:

Պ.- Ամեն ինչ չէ, որ կախված է ՀՀՇ-ից եւ նույնիսկ Հայաստանի իշխանություններից: Վերջին մեկ տարվա ընթացքում Արցախում քաղաքական վայրիվերումները այնպիսի ընթացք են ստացել, որ այժմ ՀՀՇ-ի նախատեսած դրույթները իրագործել հնարավոր չէ: Ինչ վերաբերում է Արցախի հայության պաշտպանությանը, ՀՀՇ-ն շարունակում է մնալ այն կազմակերպությունը, որն իր ուսերի վրա է կրում հիմնական բեռը: Ինչ վերաբերում է խնդրի քաղաքական լուծմանը, ապա այս փուլում հնարավոր է միայն ինքնապաշտպանության եւ բանակցությունների քաղաքականության զուգակցումը:

Հ.- Դուք շարժման ակտիվ մասնակիցներից եք եղել, անգամ ղեկավարել եք ԳԱ պատմության ինստիտուտի ՀՀՇ կազմակերպությունը: Ըստ ձեզ, որո՞նք են շարժման հանգուցային կետերը, սխալները, որոնք ճակատագրական դարձան Արցախյան խնդրի լուծման համար:

Պ.- Ղարաբաղյան շարժումն իր բնույթով պահանջատիրական շարժում էր, այսինքն Ղարաբաղի բնակչությունը հանրաքվե անցկացրեց եւ մարզային խորհրդի նստի որոշմամբ դիմեց կենտրոնին՝ քաղբյուրոյին, որպեսզի վերջինս լուծի իր խնդիրը: Փաստորեն, հերթական անգամ մենք նամակ գրեցինք ռուսաց ցարին, հուսալով, որ նա բարի կընդունի եւ կլուծի մեր խնդիրը: Ի սկզբանե այս ձեւը դատապարտված էր անհաջողության: Այնուհետեւ առաջացավ նաեւ այլ մոտեցում՝ որ Ղարաբաղի խնդիրը ինքնորոշման խնդիր է եւ միայն այս ճանապարհով կարող է իր լուծումը ստանալ: Սա միակ ճիշտ մոտեցումն է ներկա պայմաններում, քանզի հայտնի է, որ միջազգային աջակցություն կարելի է ստանալ այն դեպքում, երբ դու գործում ես միջազգային ընդունված օրենքների համաձայն: Այսինքն, երկու ճանապարհ կար. կամ զինված պայքար, կամ սահմանադրական լուծում: Ընտրվեց երկրորդ ճանապարհը, սակայն նկատի ունենալով, որ Խորհրդային Միությունը, որպես կայսրություն, ունի բարբարոսական էություն, հույս ունենալ, որ նա կգնա քաղաքակիրթ ճանապարհով նույնպես իրական չէ: Այնուամենայնիվ, ղարաբաղյան հարցի լուծման տարբերակները պետք է շարունակվեն այս ուղղությամբ: Ինչ վերաբերում է սխալներին, ապա դրանք շատ են եղել: Ամենամեծ սկզբունքային սխալն այն էր, որ ՀՀՇ-ն լինելով առաջնորդող կազմակերպություն, միշտ զիջել է ղարաբաղցիների ճնշմանը: Այսինքն, երբ ղարաբաղցիները ցանկացել են որեւէ որոշում անցկացնել, ապա ՀՀՇ-ն իր ողջ ուժերը ներդրել է դրա անցկացման գործում: Բացի դրանից, որպես հասարակական-քաղաքական կազմակերպություն, մենք չկարողացանք Ղարաբաղում ստեղծել ՀՀՇ-ի մասնաճյուղեր եւ թելադրել այն քաղաքականությունը, որը մեր կարծիքով ճիշտ էր:

Հ.- Իսկ ներքին հակասություննե՞րը:

Պ.- Իհարկե, դրանք էլ կային: Ի վերջո, չմոռանանք ասել, որ ղարաբաղյան շարժումը Արցախում ղեկավարում էր կուսակցական ապարատը եւ կային մաֆիոզային որոշ տարրեր, որոնք ուղղակի կամ անուղղակի կապված էին Կրեմլի հետ: Դեկտեմբերի 1-ի որոշումն էլ ընդունվեց ղարաբաղցիների ճնշմամբ եւ նաեւ ՀՀՇ-ի ջանքերով, որը ես համարում եմ թղթի վրա գրված հուզական որոշում, որը ոչինչ չտվեց: Բայց հիմա ոչ մի կերպ չի կարելի հրաժարվել այդ որոշումից: Այդ քայլին կարելի է գնալ միայն այն դեպքում, երբ Ադրբեջանը գնա զիջումների:

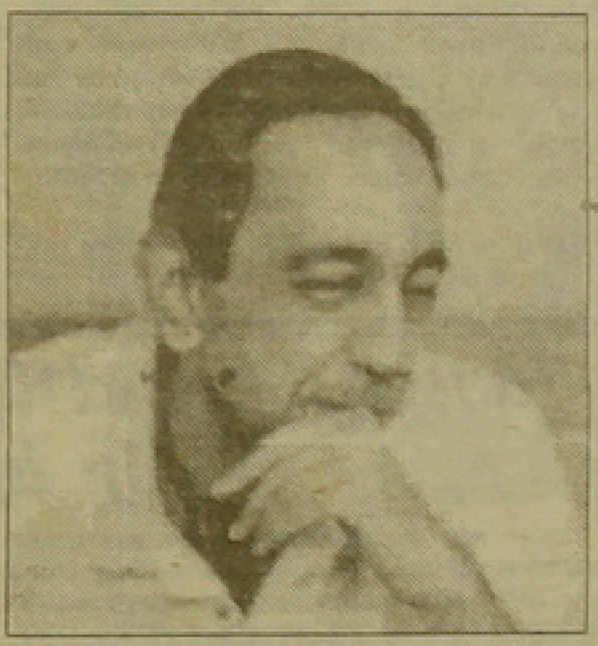

ՀՀՇ-ի բոլոր սխալներին անդրադառնալն անիմաստ է, բայց հիմա, երբ տեղի է ունենում քաղաքականության հստակեցում, երբ առաջնահերթ խնդիր է դարձել Հայաստանի պետականության ստեղծումը, մեզ համար Ղարաբաղի խնդիրն էլ նորից մնում է ուշադրության կենտրոնում:

Հ.- Փաստորեն, ՀՀՇ-ն դատապարտելով 70 տարվա կոմունիստական դիկտատուրայի կատարած հանցավոր գործողությունները, ստանալով ժողովրդի վստահության քվեն եւ վերցնելով իշխանության ղեկը, գավոք, կրկնեց այն նույն սխալները, որոնք հատուկ էին նախորդ վարչակարգին: Դուք որպես պատմաբան, ինչ եք կարծում, ժողովուրդը ինչպիսի՞ գնահատական կտա ՀՀՇ-ի գործունեությանը մի քանի տարի հետո:

Պ.- ՀՀՇ-ն հանրապետությունում կարողացավ ստեղծել բազմակուսակցական համակարգ, վերացրեց ամբողջատիրական կարգերը: ՀՀՇ-ն վերացրեց կոմունիստական վարչակարգը եւ նոմենկլատուրային իշխանությունը եւ հիմա փորձում է ստեղծել ժողովրդավարական սկզբունքների վրա հիմնված իշխանություն: Սա այն դրականն է, որը չի կարելի ժխտել: Ինչ վերաբերում է սխալներին, ես ամփոփ կասեմ, թե ինչից են դրանք բխում: ՀՀՇ-ն որպես կազմակերպություն, որպես քաղաքական ուժ օդից չի ընկել, ՀՀՇ-ն էլ մեր իրականության արդյունք է եւ իր մեջ ներառել է այն բոլոր բացասականը, որը հատուկ է եղել մեր հասարակությանը: Հասկանալի է, որ հոգեբանորեն ժողովուրդը սպասում էր, որ գալու է նոր իշխանություն, վերափոխվելու է ամեն ինչ, արդարություն է հաստատվելու, նոր մոտեցումներ է ցուցաբերելու ազգային-քաղաքական, սոցիալական, տնտեսական խնդիրների լուծման բնագավառում, եւ ես միանգամայն ընդունելի եմ համարում այն, որ ժողովուրդը մեր բոլոր ձախողումները վերագրում է ՀՀՇ-ին: Բայց իրականում ՀՀՇ-ն փրկիչ օղակ չի հայ ժողովրդի համար: Նա իշխանությունն ամբողջությամբ չի վերցրել: Իշխանության համակարգի միջին եւ ստորին օղակները շարունակում են մնալ կոմունիստական նոմենկլատուրայի ձեռքում: Եւ այստեղ է, որ մենք չկարողացանք կամ մեր որոշ ներկայացուցիչներ չցանկացան փոխել իշխանության համակարգը:

Հ.- Բայց չէ՞ որ ՀՀՇ-ի նախկին առաջնորդ Դավիթ Վարդանյանն ասում է, որ վերջին շրջանում ՀՀՇ-ում ազգային հարցերի փոխարեն հիմնականում քննարկվել են կառավարության հարցերը, այդ թվում՝ կադրային քաղաքականությունը:

Պ.- Դավիթ Վարդանյանը, մեղմ ասած, ճիշտ չի ասում: Վարչությունը, որպես քաղաքական մարմին, երբեք կադրային քաղաքականությունը իր համար քննարկման հարց չի համարել, երբեք վարչապետի կամ մյուս պատասխանատու անձանց վրա կադրային խնդրում ճնշում չի բանեցրել: Չնայած, մենք տեսնում էինք այն աղաղակող սխալները, որ տեղի էին ունենում կադրային քաղաքականության բնագավառում: Ես դա կարող եմ հայտարարել ամենայն պատասխանատվությամբ: Եւ դա մեր սխալն է եղել, որովհետեւ, եթե մենք հաղթող կազմակերպություն էինք, ապա պարտավոր էինք թելադրել մեր քաղաքականությունը հասարակական կյանքի բոլոր ոլորտներում, իսկ ինչ վերաբերում է մյուս տնտեսական, սոցիալական խնդիրներին, ապա մենք, իհարկե, դրանք քննարկել ենք վարչության նիստերում, բայց հիմնականը մեզ համար միշտ էլ եղել են քաղաքական խնդիրները:

Հ.- Իսկ ազգային խնդիրները:

Պ.- Շատ է խոսվում այն մասին, որ շարժումը հրաժարվել է ազգային խնդիրներ լուծելուց: ՀՀՇ-ի ամենամեծ խնդիրը ազգային պետականության վերականգնումն է. կա՞, արդյոք ավելի մեծ ազգային խնդիր: Ազգային պետականության վերականգնումից հետո միայն մենք հնարավորություն կունենանք լուծելու այն բոլոր հարցերը, որոնք այսօր մնում են չլուծված: Ուստի բարոյական չէ մեզ մեղադրել ազգային խնդիրներից հեռանալու մեջ: Բացի այդ, գոյություն չունի քաղաքականության վերածված ազգային խնդիր: Բոլոր խնդիրները փոխկապակցված են:

Հ.- Իսկ ինչպե՞ս է ընթանում ՀՀՇ-ի ինքնամաքրման գործընթացը:

Պ.- Դա անկախ մեր ձեռնարկած քայլերից արդեն տեղի է ունենում: Հիմա ՀՀՇ-ից դուրս են գալիս ծայրահեղական եւ ազգայնական ուժերը: ՀՀՇ-ն բնական ճանապարհով ձերբազատվում է այն մարդկանցից, որոնց համար ժողովրդավարական սկզբունքները երկրորդական են, առաջնայինը ազգայնականն է:

Հ.- Վանո Սիրադեղյանն իր վերջին ժամլո ասուլիսում հայտարարեց, թե ՀՀՇ-ն չի պառակտվում, մինչդեռ դրա մասին շատ են խոսում: Գուցե դա գալիս է նրանից, որ ՀՀՇ-ի ղեկավարների մի մասը կարողացավ զբաղեցնել կառավարական եւ նախագահական պաշտոններ, իսկ մի մասը մնաց շարժման մեջ՝ մի տեսակ ստվերում:

Պ.- Ոչ: Մի բան հստակ է, որ այդ խնդիրը կապված չէ աթոռի հետ: Առհասարակ բացարձակապես գոյություն չի ունեցել: Ինչ վերաբերում է Վ. Սիրադեղյանի հայտարարությանը, ապա ես նույնպես գտնում եմ, որ պառակտում՝ որպես այդպիսին, գոյություն չունի: ՀՀՇ-ից դուրս են գալիս մարդիկ, որոնք իրոք ծայրահեղական են: Մենք միշտ մեր դիրքորոշումները համապատասխանեցրել ենք ժողովրդի մեջ տիրող հայացքներին ու մոտեցումներին եւ տվյալ պարագայում մենք նորից գնում ենք նույն ճանապարհով՝ հենվելով ժողովրդական լայն զանգվածների վրա:

Հ.- Ձեր կարծիքով, ի՞նչը ստիպեց ՀՀՇ-ի նախկին առաջնորդներին ստեղծելու ազգային ժողովրդավարական միություն:

Պ.- Վարչության կարծիքն այն է, որ այդ միությունը մի նպատակ է հետապնդում. առաջիկա նախագահական ընտրությունների նախօրեին թուլացնել ՀՀՇ-ն: Ուրիշ խնդիր այս միությունը չունի: Իսկ այն գաղափարները, որ առաջ են քաշվել միության ղեկավարների կողմից՝ «համաշխարհային ազգ», «ազգ-կազմակերպություն», «հայ ժողովրդի առաքելություն» զուրկ են որեւէ կոնկրետ իմաստից եւ անհարիր մեր ժողովրդի էությանը: Հայ ժողովուրդը երբեք իրեն առանձնահատուկ ազգ չի համարել: Ինչ վերաբերում է ՀՀՇ-ի «կայանալուն» կամ «չկայանալուն», ապա իրոք այն չի կայացել որպես ծայրահեղական կազմակերպություն, ինչպիսին կուզենային ՀՀՇ-ն տեսնել նրանից դժգոհները: ՀՀՇ-ն կայացել է որպես սթափ եւ մտածված քաղաքականություն վարող կազմակերպություն, որը համադրում է ժողովրդավարությունը ազգայինի հետ:

Հ.- Իսկ ՀՀՇ-ն ի՞նչ պոտենցիալ հնարավորություններ ունի, որպեսզի վերականգնի իր նախկին դիրքն ու հեղինակությունը:

Պ.- Այն հեղինակությունը, որ ՀՀՇ-ն ուներ մեկ տարի առաջ, այլեւս չի ունենա, այն պարզ պատճառով, որ շարունակելու է մնալ որպես կառավարող կազմակերպություն, իսկ կառավարող կազմակերպությունները բոլոր երկրներում միշտ էլ ենթարկվում են քննադատության: Իսկ թե ինչպիսին կլինի մեր պոտենցիալը՝ դա արդեն ցույց կտան առաջիկա նախագահական եւ Գերագույն խորհրդի բազմաթիվ տեղերի ընտրությունները: Ես վստահ եմ, որ մենք երկուսում էլ հաջողություն կունենանք: Հուսով եմ, որ այլեւս չի կրկնվի այն սխալը, երբ ՀՀՇ-ի ցուցակների մեջ մտան մարդիկ, որոնք այժմ պատգամավոր լինելու իրավունք չունեն:

Հ.- ՀՀՇ-ն քննադատվում է նաեւ այլ բնագավառում. դաշնակցության նկատմամբ «թունոտ» վերաբերմունք ցույց տալու համար: Ի՞նչ կասեք այդ մասին:

Պ.- Ինձ համար տխուր է այս իրողությունը, որ ՀՀԴ-ի եւ ՀՀՇ-ի միջեւ առաջացել են նման լարված հարաբերություններ: Սակայն բանն այն է, որ այժմ ՀՀԴ-ն կազմակերպություն է, որը որեւէ աղերս չունի պատմական դաշնակցության հետ: Ինքս էլ դաշնակցական գործչի թոռ եմ եւ մինչեւ վերջերս էլ ինձ համարել եմ դաշնակցությանը գաղափարակից եւ միշտ նկատի եմ ունեցել այն դաշնակցությանը, որը գործել է Հայաստանում մինչեւ 1921 թիվը: Ես կարծում եմ, որ այդ հակամարտությունը կապված է մի հիմնախնդրի հետ: ՀՀԴ-ն սփյուռքում այս կամ այն ձեւով կապված է համապատասխան երկրների իրողությանը, վարչակարգին, հատուկ ծառայություններին, եւ դա բնական է: Փաստ է նաեւ, որ անցած 70 տարիների ընթացքում կոմունիստական կուսակցությունը հակադաշնակցական հզոր գաղափարական աշխատանք էր տանում, միաժամանակ ոչնչացնելով դաշնակցության ակնառու դեմքերին: 30-ական թվականներից ի վեր Միության հատուկ ծառայությունները մեծ քանակությամբ գործակալներ են ներմուծել դաշնակցության մեջ, եւ դրա արդյունքը մենք հիմա տեսնում ենք: Դաշնակցությունը վերածվել է այն կազմակերպությանը, որը փաստորեն Հայաստանի անկախությանը դեմ է հանդես գալիս, չնայած հայտարարում է, որ ինքը հանրաքվեին «այո» է ասելու: Բայց հայտարարությունը մի բան է, իսկ գործունեությունը, այլ բան: ՀՀԴ-ի գոյությունը վտանգված է նաեւ այն իմաստով, որ ՀՀՇ-ի գաղափարախոսությունն իր հիմքում ունի անկախ պետականության վերականգնման հիմնահարցը: Սա հարվածում է ՀՀԴ-ի գաղափարախոսությանը սփյուռքում, քանզի այնտեղ դաշնակցության գաղափարախոսությունը հենված է Հայ Դատի, պահանջատիրության գաղափարի վրա: Երբ մեր գաղափարախոսությունը տարածվի սփյուռքում, ապա դաշնակցությունը այնտեղ այլեւս անելիք չի ունենա: Իմ կարծիքով, իր ներկա գործելակերպով, քաղաքական խնդիրներին իր սթափ մոտեցումներով ՀՀՇ-ն ավելի է հարում պատմական ՀՀԴ-ին, քան ներկայիս ՀՀԴ-ն: Մնում է միայն հուսալ, որ ՀՀԴ-ն, հայտնվելով Հայաստանի քաղաքական ասպարեզում, ճիշտ կընկալի այն գործընթացների էությունը, որոնք տեղի են ունենում մեր հայրենիքում եւ կորդեգրի ավելի իրատեսական քաղաքականություն ու կդադարի օտարի ձեռքին գործիք լինելուց: ՀՀՇ-ն որեւէ հակասություն չունի դաշնակցության շարքային անդամների հետ: Մի բան է կուսակցական վերնախավը եւ բոլորովին այլ բան՝ կուսակցությունն իր շարքային անդամներով: Սա վերաբերվում է նաեւ կոմկուսին:

Հ.- Իսկ ՀՀՇ-ն մշակե՞լ է, թե Հայաստանը կոնկրետ ինչ դաշինքի մեջ պետք է մտնի անկախության հանրաքվեից հետո:

Պ.- Կոնկրետ մշակումներ չկան, կան տարբերակներ: Մի բան ակնհայտ է, որ կենտրոնի ներկայացրած ձեւով մենք Միութենական դաշնագիրը չենք ստորագրի: Բացի այդ, ՀՀՇ-ի գործիչների կողմից բազմիցս ասվել է, որ հանրաքվեի «այո»-ից հետո միայն Հայաստանը, որպես նոր կարգավիճակ ունեցող հանրապետություն, կարող է միանալ ամենատարբեր միությունների: Արդեն կան ստորագրված պայմանագրեր, եւ այս գործընթացը կշարունակվի: Պարզ է նաեւ, որ Հայաստանը տնտեսապես եւ քաղաքականապես կապված է եղել Խորհրդային Միության եւ մասնավորապես Ռուսաստանի հետ եւ իր անկախ պետականության վերականգնումից հետո էլ հնարավոր է, որ դեռ որոշակի ժամանակահատվածում մնա Ռուսաստանի տնտեսական եւ, բացառված չէ նաեւ, քաղաքական ազդեցության ոլորտում: Եւ այն շահարկումը, թե ՀՀՇ-ն թուրքական կողմնորոշում ունի, բացարձակապես չի համապատասխանում իրականությանը: Հայաստանը չի կարող ունենալ թուրքական կողմնորոշում, թեեւ անկախ Հայաստանը Թուրքիայի հանրապետության հետ պետք է ունենա նորմալ հարաբերություններ, այդ թվում տնտեսական, քաղաքական, բացառված չէ նաեւ մշակութային ոլորտներում:

Հ.- Բայց նորմալ հարաբերությունները արդյոք չե՞ն թելադրի հաշտվելու այլ խնդիրների հետ:

Պ.- Եթե Թուրքիան մեր առջեւ խնդիր դնի, թե հարաբերություններ կհաստատվեն այն պայմանով, որ մենք հրաժարվենք եղեռնի միջազգային ճանաչումից, ապա մենք Թուրքիայի հետ որեւէ հարաբերության մեջ մտնելու բարոյական իրավունք չենք ունենա:

Հարցազրույցը վարեց
Լալիկ ՍԱՍՏՐՅԱՆԸ

digitised by A.R.A.R.@

Եկեք անկեղծ խոսենք

Ինձ թվում է, որ 80-ական թվականների ազգային զարթոնքը, որ ապրեց մեր ժողովուրդը, այսօր հրամայական է դարձնում ինքներս մեզ որպես ազգ վերագնահատելը, սթափ, անվերապահ աչքով ինքնագննելը, փորձել հասկանալ մեր ազգային նկարագիրը, ո՞րն է մեր նախորոշումը այս կյանքում: Այսօր ես փորձում եմ խոսել ինքս ինձ հետ անկեղծ, որովհետեւ ինքնախաբեության ճանապարհով արդեն անցել ենք եւ միայն ճիշտ ինքնագնահատականով կարելի է սկսել նոր ուղին: Ո՞րն է այսօր իմ հայի նկարագիրը, որը վերջ ի վերջո առարկայանում է՝ դառնալով ժողովրդի ճակատագիր: Ուզում եմ հասկանալ, թե ո՞րն է իմ ժողովրդի նախորոշումը այս երկրի վրա, նախորոշում, որով օժտել է Արարիչը: Ուզում եմ հասկանալ, որովհետեւ, իմ խորին համոզմամբ, յուրաքանչյուր անհատ, ինչպես նաեւ յուրաքանչյուր ժողովուրդ այս աշխարհ է գալիս որոշակի առաքելությամբ:

- Արգասաբեր է եւ երջանիկ այն ժողովուրդը, որ հետեւողականորեն իրականացնում է իր վրա ի վերուստ դրված նախորոշումը: Որքան էլ դժվարին լինի անցած ուղին, ի վերուստ դրված ուղենիշը օգնում է հաղթահարել դժվարությունները: Ավելին, այդ փորձությունները շնորհվում են մաքրելու, հստակեցնելու մարդ արարածի հոգին:

Արդյոք այդ փորձությունները օգնե՞լ են մեզ վերածնվելու ոչ քանակական, այլ՝ որակական առումով:

Մենք բոլորս արդեն համարյա վարժվել ենք, որ իրար խաբելը, իրար ձեռքից բան փախցնելը անբարոյական չէ: Խորամանկությունը, ուխտադրժությունը այնքան տարածված են մեզանում: Վրեժխնդրությունը դարձել է շատ բնական մի երեւույթ: Իսկ կենցաղավարությո՞ւնը:

Տարիներ առաջ, 80-ական թվականների կեսերին զրուցում էի Ստեփանավանի շրջանի գործկոմի աշխատակիցներից մեկի հետ: Վրդովված էր: Գուգարքի լայնարձակ հողերը, առատավայրերը տեղի իշխանությունները մոլոկանների արտագաղթից հետո հողամաս առ հողամաս վաճառում էին ադրբեջանցիներին:

Չկա աղաղակում մինչեւ օրս անպատիժ մնացած ազգային այդ դավաճանությանը:

Եւ ահա թե ինչ պատասխանեց գործկոմի աշխատակիցը իմ հարցին, թե ինչպես կարելի է հանդուրժել այդ առուծախը:

- Ի՞նչ կա որ: Մենք շատ լավ ենք իրար հետ, հասկանում ենք միմյանց:

Գործկոմի աշխատակիցը խոսում էր մշակույթների, այդ թվում նաեւ կենցաղավարության մերձեցման մասին, իսկ ես մտածում էի, թե որքան հեշտությամբ մենք իրար ետեւից սխալներ ենք անում, իսկ հետո արյան գնով փորձում շտկել դրանք:

Ես իմ բարեկամ Արամ Դարյանի տանն եմ, Նյու Ջերսիում: Արամի մայրը նորվեգուհի է, հայրը՝ հայ: Արամը չգիտի հայերեն, նրա կինը գերմանացիներից սերված ամերիկուհի է: Ունեն երեք երեխա՝ Գոհար, Ալեքսեն, Արեւ: Արամը երեք ամիս ձրի աշխատել է Ստեփանավանում, ես վերադարձել տուն, իսկ հիմա նրա կինը՝ նկարչուհի Թինան խոստովանում է ինձ.

- Երբ առաջին անգամ վերադարձավ Երեւանից, կարծես հիվանդացել էր: Ոչ մեկին չէր ուզում տեսնել: Միայն մեկ նպատակ ուներ կյանքում վերադառնալ Հայաստան, օգնել վերականգնելու երկրաշարժից քանդված քաղաքները: Գնաց: Երեք ամիս մնաց: Ես մենակ, երեք երեխաներով, հազիվ ծայրը ծայրին էի հասցնում: Ստիպված ես կանչեցի: Գիտես, կարծում էի սիրահարված է, ուրիշ կին ունի այնտեղ: Բայց հետո հասկացա՝ Հայաստանը իր երկիրն է, այնտեղ ապրում են իր արյունակիցները, այնտեղ նա իր տանն է զգում իրեն: Գիտե՞ս,- մտերմորեն շարունակում է նա,- ես հասկացա, դուք բոլորդ կարծես մեծ ընտանիքի անդամներ լինեք: Մենք գերմանացիներս այդպես չենք:

Ճիշտ ինքնագնահատականը կօգնի սիրել եւ հավասարի իրավունքով օգտվել այլ մշակույթներից, կեցության այլ ձեւերից: Սակայն, դրա փոխարեն հաճախ մեզանում նկատելի է օտարամոլություն: Օտարամոլության արտահայտություններից էր առաջներում պատվավոր համարվող ռուսերեն խոսելը, ռուս, մանավանդ բարձրաստիճան, բարեկամ ունենալը: Իսկ այժմ էլ ստրկական նմանողությունը արտահայտվում է այլ դրսեւորմամբ: Ռուսական հումկու մշակույթըն ամբողջապես ժխտվում է, իսկ զանգվածային պատկառանքի կիչակները փոխադրվել են այլ մայրցամաք՝ Ամերիկա՝ Լոս Անջելես: Ով ինչպես ուզում է:

Արեւելքի գավառական մանրածախ կրպակները հիշեցնող խանութներին կայծկլտում են «կոմիսոնիեր» անվանումները: Ամերիկան դարձել է կուռք: Անկախության շեմին կանգնած հանրապետության բնակիչները զանգվածաբար արտագաղթում են ԱՄՆ:

Տարիներ առաջ, լճացման տարիներին, ես մասնակցում էի Դիլիջանում անցկացվող երիտասարդ գիտնականների ամենամյա կոնֆերանսին: Նստաշրջանի ընթացքում ինձ մոտեցավ կոմերիտմիության գործիչներից մեկը եւ հարցրեց, թե ինչու իմ զեկուցման թեման կապված է ԱՄՆ-ի պատմության, ազգային քաղաքականության հետ:

- Որովհետեւ դա իմ մասնագիտությունն է,- ասացի ես:

- Պետք է փոխել,- ասաց երիտասարդ գաղափարախոսը,- ի՞նչ օգուտ ԱՄՆ-ի պատմությունը ուսումնասիրելուց: Մեզ անհրաժեշտ են հայ ժողովրդի պատմության մասնագետներ:

Ես մի տեսակ հուսահատություն զգացի՝ բացատրելու իր դոկտորականի վրա աշխատող կոմերիտմիության առաջնորդին այն պարզ ճշմարտությունը, որ եթե մենք ուզում ենք ճիշտ գնահատել եւ հետեւություններ անել հայ ժողովրդի պատմությունից, պետք է ուսումնասիրենք նաեւ այլ ժողովուրդների փորձը:

Իսկ ինչով բացատրել այն հանգամանքը, որ տասնյակ տարիներ շարունակ չենք ունեցել բարձրորակ, բազմալեզու, պրոֆեսիոնալ թարգմանիչներ: Տասնյակ տարիներ շարունակ Խորհրդային Միության բոլոր հանրապետություններից ամենաբերի վիճակում եղել է մեր թարգմանչական գրականությունը: Բնագրից չեն կամ գրեթե չեն թարգմանվել ոչ միայն ամերիկյան, անգլիական, ֆրանսիական, լատինաամերիկյան, ճապոնական, արաբական եւ համաշխարհային այլ գրական կոթողներ, այլեւ հարեւան հանրապետությունների գրականությունները: Մենք մի կողմից պարփակվել ենք մեր սեփական մշակույթի մեջ, մյուս կողմից՝ ամբողջապես ապավինել ռուս մշակույթին, որպես միակ ճանապարհի դեպի համաշխարհային քաղաքակրթությունը: Իսկ հիմա խեղճ երեխաներին ստիպում ենք հրաժարվել ռուսաց գրականությունից: Ինչո՞վ ենք լրացնելու ստեղծված դատարկությունը:

Ես ուզում եմ հասկանալ, թե ինչպես է արտահայտվում ազգային բնավորությունը հիմա, երբ կրկին ժողովրդի ինքնասիրությունը ոտնահարված է, երբ մենք կրկին անցնում ենք փորձությունների մի շղթա: Պահպանվե՞լ է արդյոք ազգային գիտակցության մեջ ժողովրդի առողջ հոգեւոր կեցությունը ապահովող այնպիսի մի հատկություն, ինչպիսին այլախոհության հանդուրժողականությունն է, ինքնաքննադատության կարողությունը:

Սակայն ո՞ւր է մեր մտավորականությունը, որպես մեկ ընդհանրություն, որն իր գործունյա գոյությամբ հակակշռում է զանգվածային գիտակցությունը, ձեւավորում, սրբագրում է ժողովրդի մեջ ծնված առօրյա արժեքները: Մտավորականություն, որը սերմանում է ժողովրդի մեջ հավերժական արժեքները, որոնք հաճախ հակասելով ժողովրդի այսօրվա արժեքային կողմնորոշումներին, վերջ ի վերջո ճանապարհ են ուղենշում նրա համար:

Հակադիր են նաեւ մտավորականների եւ պետական մարդկանց նպատակային արժեքները: Երբ մտավորականը պաշտպանում է յուրաքանչյուր անհատի ազատությունը, արթնացնելով նրա հոգու անկրկնելիությունը եւ դրանով ձեւավորում ժողովրդի ողջ հոգեւոր կեցությունը, ապա պետական գործիչը, սահմանափակելով անհատի ազատությունը, ելնում է պետական շահերից, պետական օրենքներից՝ ի բարօրություն ողջ պետության:

Մարդ անհատի եւ պետության հավերժական բախում: Այդ բախման առկայությունն է, որ սահմանափակում է պետական եւ քաղաքական գործիչների քայլերը, ստիպում նրանց չանցնել բարոյական նորմերի սահմանափակումները: Եւ եթե պետության մեջ այդ կոնֆլիկտը լուծված է, ուրեմն մտավորականությունը կորցրել է իր իրական նախորոշումը այս կյանքում, իսկ քաղաքական գործիչներն այլեւս չեն վերահսկվում:

Ուրեմն ժողովուրդը զրկվել է իր հոգին ու միտքը դաստիարակող մի կարեւոր լծակից, այն կամերտոնից, որի չափի տակ պիտի ձեւավորվի ժողովրդի գիտակցությունն ու խիղճը:

Այս տեսակետից անհաջող քաղաքական բեմադրություն էր հիշեցնում Հայաստանի Հանրապետության նախագահի հանդիպումը Հայաստանի մտավորականության հետ: Հին համակարգի կողմից ստեղծված մի ավանդույթ, որ որդեգրվել էր մեր ժողովրդավարական իշխանությունների կողմից: Մի ձեռնարկ, որն իր անհեթեթությամբ հիշեցնում էր զավեշտ: Մտավորականներին կանչել էին հրապարակավ ցուցադրելու նրանց եւ պետական մարդկանց միասնությունը: Էլ ինչ մտավորականություն, եթե դիտի նախորոշումը համաստեղ սահմանափակող, օրինականացնող մտայնության գաղափարի հետ: Իսկ զուգե դրա նպատակն էր արժեզրկել մեր մտավորականներին ժողովրդի աչքում: Մեր ժողովուրդն արդեն վարժվել է հեշտությամբ բարձունքներից ցած գլորել եւ չակնածել, չհարգել նրանց:

Ինչու մի ժողովուրդ, որ եղեռնից մազապուրծ է փրկել, այսօր կրակի է տալիս իր գրքերը: Որտեղից է այդ անբարոյականությունը: Իսկ զուգե 70 տարիների ընթացքում օր-օրի ծրագրային կերպով ֆիզիկապես ոչնչացվել, արժեզրկվել է մեր մտավորականության հոգեւոր դերը ժողովրդի կյանքում: Օր-օրի մտավորականության ունեցած ուղղահայաց կապը փոխարինվել է զուգահեռ կապերով՝ բանվորագյուղացիության, քաղաքական, պետական գործիչների հետ:

Ո՞վ պետք է հակակշռի այս բոլորը, ըսփոփի մարդ արարածին, հավաստելով նրա հոգու անկրկնելի էությունը, կապ հաստատելով նրա եւ հավերժական ճշմարտությունների միջեւ: Ո՞վ:

Մեր ժողովրդի մտավորականները առանձին մարդիկ են եւ չեն դառնում հավաքական ուժ:

Բայց չէ՞ որ 60-ական թվականներին Հայաստանն ուներ մտավորականություն, որը ժողովրդի ընտրյալ վերնախավն էր: Ընտրյալ էր, որովհետեւ ժողովուրդն ընկալում էր մտավորականության դաստիարակչական դերը: Կուսակցական, պետական, օրենսդիր «վերնախավը» կամովին ընդունում էր մտավորականության բարոյական գերադասությունը իր նկատմամբ:

Իրականությունը կտրուկ կերպով փոխվեց 70-ական թվականների կեսից: Այն ժամանակ տեղի ունեցավ ազգային արժեքների խաթարում: Արժեքազրկվեց մտավորականության դերը:

Ամենուր, առավել եւս այնպիսի փոքր հանրապետությունում, ինչպիսին Հայաստանն է, զանգվածային գիտակցության եւ հոգեբանության ուղղվածությունը եւ արժեքները ձեւավորվում էին առաջին դեմքի ազդեցության տակ: Արհամարհական կիսագրագիտությունը, որին հատուկ է սահմանափակ ազգայնամոլությունը, բացահայտ գեղծարարությունը, կոպիտ ուժի ցուցադրումը, աննկատ կերպով դառնում էին մեր կեցության կերպը: Այդ պայմաններում համամարդկային գաղափարները, որոնք պետք է ընկած լինեին ազգային արժեքների կենսունակության հիմքում, այլեւս չէին գործում:

Սահմանափակ կիսաֆեոդալ ազգայնամոլության մտայնության պայմաններում չէր կարող գոյատեւել եւ ընդհանրանալ մտավորականության վերնախավը: Չէր կարող նաեւ այն պատճառով, որ զանգվածային գիտակցությունը այլեւս պատրաստ չէր ընկալել այլախոհ գաղափարախոսություն: Չէր կարող, քանի որ ազգայինի պատկերացումը զանգվածային գիտակցության մեջ խաթարվեց:

Արդյոք այսօր էլ չի՞ շարունակվում այդ վտանգավոր ավանդույթը:

Վարդան ՏԵՐ-ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ
Պատմական գիտությունների թեկնածու

Զաւթիչներ. «Ինթիֆադա», հայու մը նահատակութիւնը...

Աւելի քան երկու տարի է, որ գրաւեալ հողերու հերոսական ժողովուրդը՝ պաղեստինցիները, կը մղեն մահուկենաց **«քարապատերազմ»** մը՝ յանուն իրենց բռնաբարուած իրաւունքներուն ու պղծուած հողային սրբութիւններուն:

Հեղինակը այս **«սխրագործութիւններուն»**, ինչպէս միշտ, Իսրայէլն է, որ ամէնէն ստորացուցիչ ու վարկաբեկիչ միջոցներուն կը դիմէ՝ ընկճելու այս ժողովուրդին պողպատեայ դիմադրողականութիւնը եւ ի սպառ ջնջելու անոր արդար պահանջատիրութիւնը:

Եւ ասիկա կը կատարէ ան՝ հրապարակային ամբարտաւանութեամբ մը, որ աննախընթաց է ժողովուրդներու եւ ազգութիւններու պատմութեան մէջ, ի դիմաց Ապահովութեան Խորհուրդին կուտակուած... թուղթէ որոշումներուն, որոնք ոչ լսելի են, ոչ ալ գործադրելի:

Միւս կողմէ, երբ պաղեստինցին յամառօրէն կը պայքարի զաւթիչներուն դէմ՝ ձեռնակ զէնքերով, իսրայէլացիներու քիրս ու կարծր զէնքերուն հակադրուելով, անդին՝ արաբական աշխարհի մեծամասնութիւնը կը մնայ անտարբեր, լուռ կամ կրաւորական, շատեր ալ՝ առանց խորհելու, գիտակցական քաղաքականութեան մը հետեւանք են, այն միամիտ (թէ՞ յետնամիտ) ակնկալութեամբ, թէ կարելի է լեզու մը գտնել Իսրայէլի հետ եւ կամ՝ նուազագոյնը՝ **«զըսպել»** զայն...:

Ու այդ, պաղեստինցին կը շարունակեն իրենց դասին պաշտպանութիւնը, յատկապէս անոնք, որոնք իրենց հողին վրայ կը գտնուին ու թիրախ կը դառնան ամենօրեայ սեղմումներու:

Ուշագրաւ է որ, ըստ **Ֆրանս-պրես** լրատու գործակալութեան, վերջին օրերու հերթական նահատակներէն մին դարձած է **հայորդի** մը՝ 17-ամեայ Յակոբ Դանիէլ Քոլսաճեան, որ զոհ գացած է իսրայէլեան բանակի գնդակներուն, Ռամալլայի մէջ:

Կը նշանակէ թէ՝ հայեր եւս մասնակից են պաղեստինցիներու դասի պաշտպանութեան ու հալածուած իսրայէլեան նուաճողական ու ծաւալողական քաղաքականութեան:

Եւ պատահական չէ այս երեւոյթը, տրուած ըլլալով որ հայկական ու պաղեստինեան դատերը մէկէ աւելի առումներով հասարակաց եզրեր ունին, նոյն իրավիճակները կը ներկայացնեն ու նոյն կիզակէտէն կը բխին. բռնագրաւեալ հողեր, տեղահանումներ, ճնշումներ եւ անկորնչելի իրաւունքներու սրբապղծում:

Թուրքիա եւ Իսրայէլ անհանդուրժելիութեան **«տիպար»** զոյգ երկրներ, որոնք նեցուկն ու հովանաւորութիւնը կը վայելեն վետօներով զինուած մեծապետական երկիրներուն՝ երբ հարկն ու առիթը պահանջեն:

Երկու զաւթիչ պետութիւններ, որոնցմէ մին կ'ուրանայ հայկական ցեղասպանութեան իր կատարումը, կը **«սեփականացնէ»** ամբողջ Արեւմտահայաստանը (ենիչերիներուն ալ տուրք տալով՝ կլանելու Արցախը), իսկ միւսը՝ օր ցերեկով, կը ստրկացնէ ամբողջ ժողովուրդ մը՝ անոր արդար իրաւունքներով ու հողով:

Այս ճամբուն վրայ, ահաւասիկ **հայու** մը նահատակութիւնը: Հայու՜ մը ձայնը ինչեց **«ինթիֆադայ»**էն...:

Պարոյր ՍԱՐԳՍԵԱՆ

digitised by A.R.A.R.@

Մերձավորարեւելյան կոնֆլիկտի ՔՐԴԱԿԱՆ ՇԵՐՏԸ

Քրդական կոնֆլիկտը դեռեւս լրիվ կերպով չի բացահայտված, կարծես թե հորդոված է եւ պաշտոնապես միջազգային ճանաչում չի ստացել:

Քրդերին սովորաբար համարում են «Մերձավոր Արեւելքի բաժանված ժողովուրդ», որը մասնատված է Թուրքիայի, Իրանի եւ Իրաքի միջեւ: Այս հանգամանքը խոր հետք է թողել քրդական հարցի բնույթի վրա, դարձնելով այն հակասական շահերի մի բարդ կծիկ:

Քրդական կոնֆլիկտը շիղաբանորեն դասվում է ազգային-տարածքայինների շարքը: Այն ընդգրկում է չորս տարբեր ժողովուրդների՝ մի կողմից քրդերի, մյուս կողմից՝ թուրքերի, պարսիկների ու արաբների (իրաքցիների) շահերը: Այս հանգամանքը ոչ միայն բարդացնում է, այլեւ նշանակալիորեն իջեցնում է իրենց նպատակներին հասնելու քրդերի հնարավորությունները:

Գոյություն չունի համաքրդական քաղաքական կենտրոն, որը հեղինակավոր կերպով ներկայացներ Թուրքիայի, Իրանի եւ Իրաքի քրդերին, ձեւակերպեր համաքրդական պահանջները եւ ղեկավարեր նրանց պայքարը դրանց իրագործման համար, ինչպես, ասենք, Պաղեստինի ազատագրության կազմակերպությունը: Քրդերի բաժանվածությունը, նրանց տարբեր քաղաքական եւ սոցիալ-տնտեսական պայմաններում գտնվելը դժվարացնում է միասնական տակտիկայի եւ ստրատեգիայի մշակումը, նրանց միավորումը եւ, առավել եւս, նրանց համատեղ եւ միաժամանակյա ելույթը բոլոր երեք մասերում:

Ժամանակակից փուլում քրդերը ձգտում են իրենց ազգային-տարածքային պահանջները լուծել ազգային ինքնավարության մակարդակով, տվյալ՝ այսինքն Թուրքիայի, Իրանի եւ Իրաքի պետական շրջանակներում:

Բայց այդ հարցում եւս քրդերը միանման վիճակում չեն գտնվում: Ինքնավարության համար պայքարում առավել հաջողության են հասել Իրաքի քրդերը, որն արդյունք է նրանց ազգային-քաղաքական մըտածողության, կազմակերպվածության եւ ազգային-ազատագրական շարժման ավելի բարձր մակարդակի: Եւ, որ շատ կարեւոր է, քրդերի իրավունքը՝ ունենալու ազգային, վարչատարածքային ինքնավարություն, պաշտոնապես ճանաչում է Իրաքի կառավարությունը: Նշենք թեկուզ 1970 թ. մարտի 11-ի մանիֆեստը, որով Իրաքի կառավարությունը համաձայնվեց ստեղծել ինքնավար մարզ Էրբիլի եւ Սուլեյմանիայի նահանգներում: Դա իր ժամանակին ողջունեցին մեծ տերությունները, ՄԱԿ-ը եւ այլ միջազգային կազմակերպություններ: Այս հանգամանքը նշանակալիորեն հեշտացնում է Իրաքի քրդերի պայքարը հանուն իրական եւ ոչ դեկլարատիվ ինքնավարության եւ ըստեղծում բարենպաստ միջազգային մթնոլորտ դրա իրագործման համար:

Հարկ է ընդգծել, որ Իրաքի քրդերը ինքնավարություն ստանալու իրական հնարավորություններ ունեն: Ուժերի փոխհարաբերությունն Իրաքում այնպիսին է, որ Իրաքի կառավարությունն ի վիճակի չէ մերժելու քրդերի օրինական ազգային պահանջները: Դրա մասին են վկայում նաեւ այն բանակցությունները, որ այժմ ընթանում են քրդական ղեկավարների եւ Իրաքի կառավարության միջեւ՝ քրդերի ազգային ինքնավարության վերաբերյալ, եւ նրանց տեսակետները շատ են մերձեցել: Մյուս կողմից, Իրաքի ազգային պետական շահերը, ներքին կայունության հասնելու, տնտեսական առաջընթացի եւ ուժեղ Իրաք ստեղծելու խնդիրները նույնպես պահանջում են քրդերին իրական ինքնավարություն տրամադրել:

Իրանում նույնպես քրդերը հանդես են գալիս ինքնավարության պահանջով, եւ դա համարվում է նրանց գլխավոր քաղաքական պահանջը: Սակայն այդ պահանջը նույնպիսի հետեւողականությամբ ու վըճռականությամբ չի առաջադրվում եւ, որ ավելի կարեւոր է, նրա իրականացման համար այնպիսի լայնածավալ պայքար չի մղվում, ինչպես Իրաքում: Ճիշտ է, պետք է ի նկատի ունենալ քաղաքական պայմանների տարբերությունը երկու երկրներում:

Իրանի իսլամական հանրապետությունում այն գիծն է անցկացվում, որ իրանական սահմանադրության շրջանակներում, իսլամական հիմնադրույթների եւ շարիաթի նորմերի հիման վրա միանգամայն հնարավոր են քրդերի, որոնք նույնպես դավանում են իսլամ, ազգային իղձերի իրականացումը: Եւ այդ պատճառով էլ քրդական ինքնավարության ոչ մի անհրաժեշտություն չըկա:

Այս կապակցությամբ հիշեցնենք, որ 1981 թ. հունվարին Մեքքայում կայացած իսլամական կոնֆերանս կազմակերպության, որի մեջ մտնում են աշխարհի մոտ 45 իսլամական պետություններ, այդ թվում եւ Իրանը, երրորդ բաժանմամբ ժողովին հաստիս ուսում «իսլամական ազգի» վերաբերյալ: Ըստ այդ ուսմունքի, «բոլոր մուսուլմանները, բեկնից եւ տարբեր իրենց լեզվով, գույնով եւ բնակավայրով, կազմում են մեկ ազգ եւ միմյանց հետ կապված են ընդհանուր հավատով եւ աստվածային իրավահավասարությամբ եւ մի առաջնորդությամբ»: Փաստորեն դա մի վտանգավոր փորձ է քրդերին զրկելու ազգային ինքնատիպությունից եւ սատարելու նրանց ձուլմանը՝ օգտագործելով լեզվական եւ կրոնական ընդհանրության գործոնները:

Սակայն քրդերը ամենածանր վիճակում են Թուրքիայում, որտեղ տիրում է բոլորովին այլ իրադրություն: Ամբողջ ողբերգությունը նրանում է, որ թուրքական կառավարությունը, Թուրքիայի բոլոր պաշտոնական պետական եւ քաղաքական կառույցները չեն ճանաչում քրդերին, որպես առանձին ոչ թուրքական էթնոսի: Ամեն մի ելույթ կամ հայտարարություն քրդերի գոյության, նրանց առանձին լեզվի եւ մըշակույթի, ազգային եւ քաղաքական իրավունքների մասին խըստորեն արգելվում, հետապնդվում եւ պատժվում է: Քրդերին, որոնք պայքարում են իրենց իրավունքների, պարզապես քուրդ կոչվելու համար, թուրքական իշխանությունները դիտում են որպես խռովարարներ, անջատողականներ, ահաբեկիչներ, երկրի քաղաքական անդորրը խախտողներ եւ դաժանորեն պատժում են ու բանտերը նետում: Առայժմ թուրքական իշխանություններին հաջողվում է բանակի, քրդաբնակ վիլայեթներում արտակարգ դրություն մտցնելու եւ այլ պատժիչ միջոցներով «խաղաղեցնել» եւ ենթակայության տակ պահել քրդերին:

Ստեղծված իրավիճակն իր կնիքն է դրել Թուրքիայի քրդերի գործելակերպի, պայքարի մեթոդների եւ պահանջների վրա: Նրանք այսօր փաստորեն հանդես են գալիս, պայքարում մարդու տարրական իրավունքների, քուրդ կոչվելու իրավունքի համար: Ռազմական խիստ կարգի պայմաններում թույլ է հնչում քրդերի ձայնը ավելի մեծ ազգային եւ քաղաքական պահանջների մասին: Այդ պահանջները, այդ թվում եւ ազգային ինքնավարության վերաբերյալ, ներկայացնում են քրդական զանազան վտարանդի քաղաքական կազմակերպություններ, որոնք գործում են Արեւմտյան Եվրոպայի երկրներում՝ Գերմանիա, Ֆրանսիա, Շվեդիա, ԱՄՆ:

Քրդական հարցը քննարկելիս, մանավանդ նրա լուծման հեռանկարի տեսանկյունից, հարկ է աչքի առաջ ունենալ մի կարեւոր հանգամանք: Դա Թուրքիայի, Իրանի եւ Իրաքի միասնական ճակատով հանդես գալն է ընդդեմ քրդերի ազգային իղձերի: Ինչ բնույթի հակասություններ էլ որ լինեն այդ երեք պետությունների միջեւ, անմիջապես դրանք մոռացության են տալիս եւ միավորում իրենց ջանքերը քրդերին հնազանդության մեջ պահելու համար: Այդպես վարվեց Իրանի շահ Մուհամմադ Ռզա Փեհլեւին 1975 թ., երբ համաձայնության գալով Իրաքի կառավարության հետ Շաթ ալ-Արաբի հետ կապված վիճելի հարցերի շուրջ, հնարավորություն տվեց վերջինիս ճնշելու քրդական շարժումը, որ գլխավորում էր Մուստաֆա Բարզանին: Իրաքին նման «ծառայություն» մատուցեց Թուրքիան 1987 թ., երբ թուրքական զորքերը իրաքյան կողմի թույլտվությամբ մտան Իրաք եւ ուղղակի մասնակցեցին քրդական հերթական ապստամբության ճնշմանը:

Թուրքիան, Իրանը եւ Իրաքը միմյանց բացի ռազմականից, ցույց են տալիս նաեւ քաղաքական եւ բարոյական աջակցություն ինչպես շրջանային, այնպես էլ միջազգային մակարդակներով: Դա փայլուն կերպով դրսեւորվեց Պարսից ծոցի պատերազմի ավարտից հետո:

Ռազմական պարտություն կրած եւ ներքնապես թուլացած Իրաքում սկսվեց քրդական ապստամբություն, որի ժամանակ ձայներ էին հնչում իրաքյան քրդերի անկախության մասին: Դա խիստ անհանգստացրեց Թուրքիային եւ Իրանին, որոնք ոչ առանց հիմքի վախենում են, որ անկախ Քրդստանի ստեղծումը իրաքյան տարածքում շղթայական ռեակցիա կառաջացներ եւ Թուրքիայի ու Իրանի քրդերի համար խթան կդառնար քրդական հարցը այդ երկրներում եւս նման ձեւով լուծելու համար: Ահա թե ինչու Թուրքիան եւ Իրանը, որոնք թեեւ մտնում էին հակաիրաքյան կոալիցիայի մեջ, վճռականորեն հանդես եկան Իրաքի տարածքային ամբողջականության պահպանման, որը տվյալ համատեքստում նշանակում էր հանդես գալ ընդդեմ քրդական անկախ պետության ստեղծման: Իսկ 1991 թ. մարտին ԱՄՆ-ի նախագահ Բուշի հետ բանակցությունների ժամանակ Թուրքիայի նախագահ Թուրգութ Օզալը լրջորեն նախազգուշացրեց նրան, որ Թուրքիան վճռականորեն դեմ է եւ թույլ չի տա իրաքյան Քրդստանի անջատումը եւ անկախ պետության ստեղծումը: Ջորջ Բուշը հաշվի նստեց թուրքական նախագահի նման վճռական պահանջի հետ:

Թուրքիայի, Իրանի եւ Իրաքի համագործակցությունը լրացուցիչ դժվարանց խոչընդոտ է ստեղծում քրդական հարցի լուծման ճանապարհին:

Իսկ ինչպիսի՞ն է ԱՄՆ-ի եւ ԽՍՀՄ-ի դիրքորոշումը քրդական հարցում: Նման հարցադրումը տեղին է, երբ ի նկատի ունենանք այն մեծ դերը, որ նրանք խաղում են Մերձավոր եւ Միջին Արեւելքում, եւ առանց նրանց համաձայնության եւ համատեղ գործողությունների հնարավոր չէ շրջանային որեւէ կոնֆլիկտի լուծում: ԱՄՆ-ի եւ ԽՍՀՄ-ի դիրքորոշումը քրդական հարցում այնպես ցցուն չէ, ինչպես արաբա-իսրայելական կոնֆլիկտում: Դա կարելի է մասամբ բացատրել այն հանգամանքով, որ նրանք առանձնապես խորը չեն ներքաշվել քրդական կոնֆլիկտի մեջ: Բայց, այդուհանդերձ, նրանք երկուսն էլ ունեն իրենց մոտեցումները, որոնք անշուշտ ազդում են «քրդական ճակատի» իրադրության վրա:

ԱՄՆ-ի կառավարության համար քրդական հարցը որպես ժողովրդի հարց գոյություն չունի: Նրա համար ամեն ինչ հանգում է մարդու իրավունքներին: Այլ կերպ ասած, քրդական հարցի լուծումը Թուրքիայում ազգային ինքնավարության ձեւով ԱՄՆ-ի համար գոյություն չունի: Նման դիրքորոշումը միանգամայն ձեռնտու է Թուրքիային, որովհետեւ երբ ԱՄՆ-ը եռանդուն կերպով աջակցեր քրդերի պայքարին՝ նրանց ազգային իրավունքների համար, ապա Թուրքիան կկանգներ մեծ պարտությունների առջեւ: Բայց ԱՄՆ-ը չի ցանկանում նեղացնել իր հավատարիմ դաշնակցին՝ Թուրքիային, քանի որ նրան բացառիկ տեղ է հատկացնում իր ստրատեգիական ծրագրերում՝ Մերձավոր եւ Միջին Արեւելքում եւ ԽՍՀՄ-ի մերձակա մատույցներում: ԱՄՆ-ի համար դա ավելի կարեւոր է, քան քրդերի ազգային երազանքներին աջակցելը: Նման մոտեցումը քրդերին զրկում է ԱՄՆ-ի օգնության վրա հույս դնելուց:

ԽՍՀՄ-ի դիրքորոշումը նույնպես նպաստավոր է Թուրքիայի համար: Խորհրդային ղեկավարությունը վերջին տարիներին անընդհատ շեշտում է արդեն հաստատված տեսականության համաձայնների փոփոխման անթույլատրելիությունը: Նման դիրքորոշումը սկզբում նշանակում է, որ Խորհրդային Միությունը չի պաշտպանում Թուրքիայի ազգային պետական սահմանների եւ կառույցների փոփոխման գաղափարը, առավել եւս քրդերի անջատումը եւ անկախ պետականության ստեղծումը: Ըստ երեւույթին, քաղաքական ծագումը խորհրդային սահմանների մոտ, որի ինչ լինելը եւ ապագա ճակատագիրը անկանխատեսելի կլինեին, չի համապատասխանում Խորհրդային Միության պետական շահերին:

Քրդական «ճակատի» իրանական հատվածում ժամանակավոր լռություն է: Եւ ստատուս-քվոյի պահպանումն այստեղ առայժմ համապատասխանում է ԱՄՆ-ի եւ ԽՍՀՄ-ի շահերին, թեեւ նրանցից յուրաքանչյուրը հետապնդում է իր նպատակները: Սակայն նրանք հիմա չեն ցանկանում քրդական հարցով զգոնել Իրանին, թեեւ դա չի նշանակում, թե ընդհանրապես բացառում են խաղարկել քրդական խաղաքարտը Իրանի, ինչպես նաեւ Թուրքիայի նկատմամբ իրենց քաղաքականության մեջ:

Ինչ վերաբերում է Իրաքին, ապա առայժմ միայն այստեղ կան իրական հնարավորություններ քրդական ինքնավարության համար: Եւ քանի որ Իրաքի կառավարությունը խոստանում է քրդերին ինքնավարություն, դրան համապատասխան էլ իրենց դիրքորոշումն են սահմանում ԱՄՆ-ը եւ ԽՍՀՄ-ը:

Բայց այստեղ ԽՍՀՄ-ը եւ ԱՄՆ-ը տեղափոխություն կատարեցին: Խորհրդային Միությունը 50-70-ական թվականներին եռանդուն կերպով պաշտպանում էր քրդերի ազգային-ազատագրական շարժումը եւ սերտ բարեկամական կապեր էր հաստատել քրդական ղեկավարության հետ: Այդ իրավիճակը պահպանվեց մինչեւ 70-ական թըվականների սկիզբը, որից հետո դրությունը փոխվեց, մանավանդ 1972 թ. խորհրդա-իրաքյան բարեկամության եւ համագործակցության պայմանագրի կնքումից հետո: ԽՍՀՄ-ը խորացրեց համագործակցությունը Իրաքի հետ ոչ միայն քաղաքական-տնտեսական, այլեւ ռազմական մարզերում: Դա հանգեցրեց սառնությանը խորհրդա-քրդական հարաբերություններում, ապա նաեւ ճեղքվածքի առաջացմանը: Պետք է նշել, որ մինչ այդ տարաձայնություններ էին առաջացել քրդական ղեկավարության եւ Իրաքի կառավարության միջեւ:

Ստեղծված իրավիճակից վարպետորեն օգտվեց ԱՄՆ-ը՝ սերտ հարաբերություններ հաստատելով քրդական ապստամբների ղեկավարության հետ եւ աջակցություն ցույց տալով նրանց: Չի կարելի ասել, թե ամերիկացիները այրվում էին քրդերի ազգային իրավունքների իրականացման ցանկությունից: Նրանք ուղղակի իրենց քաղաքական նպատակն էին հետապնդում՝ վերջնականապես քրդերին անջատել Խորհրդային Միությունից, ապակայունացնել դրությունը Իրաքում, որը ԱՄՆ-ի աչքերում երեւում էր որպես ԽՍՀՄ-ի դաշնակից եւ հենարան եւ, վերջիվերջո, հասնել ԽՍՀՄ-ի դիրքերի թուլացմանը Արաբական Արեւելքում:

ԱՄՆ-ը նոր հաջողությունների հասավ, երբ Պարսից ծոցի պատերազմի ընթացքում նրա զորամիավորումները մտան իրաքյան Քրդստան: ԱՄՆ-ի կառավարությունը սկըսեց հանդես գալ որպես քրդերի պաշտպան ընդդեմ իրաքյան կառավարողների բռնությունների: Եւ այժմ ԱՄՆ-ը ավելի մեծ հնարավորություններ ունի ազդելու Իրաքում ընթացող գործողությունների վրա, քան Խորհրդային Միությունը, որի դիրքերը Պարսից ծոցի պատերազմի ընթացքում նրա ոչ հստակ եւ անհետեւողական քաղաքականության հետեւանքով ակնհայտորեն թուլացան ինչպես Իրաքում, այնպես էլ Մերձավորարեւելյան ամբողջ շրջանում:

Այսպիսով, քրդական հարցի լուծումը նրա բոլոր երեք մասերում մոտ ապագայի գործ չէ: Ամենայն հավանականությամբ, այն կարող է լուծվել փուլ առ փուլ եւ ոչ միաժամանակ: Ավելի իրական է նրա լուծումը ինքնավարության ձեւով: Ինչ վերաբերում է միասնական անկախ քրդական պետության ստեղծմանը, ապա դա ավելի հեռավոր ապագայի հարց է: Դրա համար անհրաժեշտ է, որ հասունանան ինչպես ներքին, այնպես էլ արտաքին (միջազգային) պայմանները, որոնք պատմական այս ժամանակաշրջանում բացակայում են:

Նիկոլայ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

digitised by A.R.A.R.@

Պատանդների փոխանակումը քաղաքական շահերի հետապնդման նոր միջոց

Անգլիացի պատանդի ազատ արձակումն ու Իսրայելի վրա ճնշման սաստկացումը կարո՞ղ են արդյոք վերջ տալ պատանդներ վերցնելու քաղաքականությանը

Մերձավոր Արեւելքում բավական երկար ժամանակ «խաղացվող» պատանդներ վերցնելու դաժան քաղաքականությունը միշտ էլ իր ետեւում ունեցել է սառը հաշվարկների մի ամբողջ փաթեթ: Արեւմտյան երկրների լրագրողներին պատանդ են վերցրել եւ երբեմն նույնիսկ սպանել սոսկ քաղաքական նկատառումներով՝ ի պատասխան զինվորական գործողությունների, ձերբակալությունների կամ շրջանային կառավարության հանդեպ արհամարհական վերաբերմունքի: Ազատ արձակվողների դիմաց միշտ էլ պահանջվել է հատուցում՝ փող, զենք կամ քաղաքական ու տնտեսական առավելություններ:

Ինչու՞, ուրեմն, անգլիացի լրագրող Ջոն ՄակՔարթիին ազատ արձակեցին 1.940 օր նրան որպես պատանդ պահելուց հետո: Ինչու՞ այժմ, մոտ մեկ տարվա լարված լռությունից հետո, որի ընթացքում մի քանի անգամ ահազանգեր հնչեցին մնացած 12 օտարերկրացի պատանդների հասցեով: Եւ վերջապես ո՞վ նախաձեռնեց այն: Իրա՞նը, Սիրիա՞ն, նրան ձերբակալողնե՞րը: Ինչպես նախորդ դեպքերում, այս անգամ էլ, ինչ խոսք, առկա էր «գործարքը»: Ազատ արձակված ՄակՔարթին պետք է Ջիհադ կազմակերպության կողմից նամակ հասցներ ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղար Պերես դե Կուելյարին: Ենթադրվում է, որ նամակում պահանջվում է ազատ արձակել 300 շիաների՝ Հարավային Լիբանանից եւ 75 բանտարկյալների՝ Իսրայելից, այդ թվում նաեւ «հոգեւոր ղեկավար» համարվող Շեյխ Աբդել Քարիմ Օբեյդին:

Շեյխ Աբդել Քարիմ Օբեյդը

Իրականում, սակայն, կարծես թե նրա ազատ արձակումը «մի բան՝ ոչնչի դիմաց» սկզբունքով է տեղի ունեցել, որը հույս է ներշնչում այդ հարցում համապարփակ մի որոշում ընդունելու: Հետագայում ՄակՔարթին ամբողջ աշխարհին հաղորդեց, որ Թերրի Ուայթը, որն անհետացել էր 1987 թվականի հունվարի 20-ից ի վեր եւ ենթադրվում էր, որ մահացած է, ողջ եւ առողջ է: Իսլամական *Ջիհադը* նույնպես հաստատեց, որ մնացած պատանդների *«առողջական վիճակը լավ է»*:

Ջիհադի վերջին ուղերձը, որ բավական տպավորիչ էր, առաջարկում էր բանակցություններ անցկացնել մնացյալ 12 պատանդների ազատ արձակման վերաբերյալ: Ուղերձում այս անգամ զգացվում էր մի փոքր զիջողականություն. նրանք չէին պնդում, որ Իսրայելն իր հերթին ազատ արձակի գերված պաղեստինցիներին: Այնտեղ նաեւ պատրաստակամություն էր հայտնվում գործակցելու ՄԱԿ-ի հետ:

Այնպես որ, թվում է, թե գլխավոր խաղի սկսողները հոգնել են պատանդափոխանակումներ կատարելուց: Ահաբեկչական գործողությունների հովանավորներ համարվող Իրանը եւ Սիրիան այժմ վերանայում են իրենց դիրքորոշումները եւ պատանդ վերցնելու քաղաքականությունը համարում վտանգավոր պատնեշ Արեւմուտքի հետ նոր հարաբերություններ հաստատելու գործում:

Ժամանակի առումով՝ ՄակՔարթիի ազատ արձակումը այժմ կարելի է կապել Մերձավոր Արեւելքի հարցի շուրջ խաղաղության խորհրդաժողովի անցկացման հնարավորության հետ: Այն Իսրայելին ի նպաստ առաջացած աղմուկը (խորհրդաժողովին մասնակցելու իր համաձայնության առթիվ) մի փոքր նսեմացնելու նպատակ ուներ: Երբ այս անգամ էլ Իսրայելը հրաժարվի, նրան կմեղադրեն անհաջողության մեջ:

ՄակՔարթիի ազատ արձակումից անմիջապես հետո լուրեր տարածվեցին, թե մյուս պատանդներին եւս կարող են բաց թողնել՝ հատկապես ամերիկացի Թերրի Անդերսոնին, որն ամենաերկար պահվող պատանդն է: Սակայն, ընդամենը 8 ժամ հետո Բեյրութում ձերբակալվեց ֆրանսիացի մի բժիշկ՝ Ժերոմ Լեյրո անունով: Առեւանգիչները հայտարարել են, թե իրենք կսպանեն իրենց պատանդին, եթե իսլամական *Ջիհադը* շարունակի ազատ արձակել իր պատանդներին:

Զայրույթի անմիջական արձագանքը, որն առաջ եկավ արաբական աշխարհում, բացահայտեց այն ճեղքվածքը, որ գոյություն ունի առեւանգիչների խմբերի միջեւ Լիբանանում: Լեյրոյի անհետացումից ժամեր առաջ Լիբանանի *Շիա* կուսակցության ամենաազդեցիկ ներկայացուցիչը՝ Շեյխ Մոհամեդ Հուսեյն Ֆադլալլահը մի անգամ եւս հավաստիացրել էր, որ բոլոր օտարերկրացի պատանդներին բաց կթողնեն: Անգլիացի եւ ամերիկացի լրագրողներին նա քանիցս հայտնել էր, որ պատանդներ վերցնելը *«կասկածախառն ավարտված է»* եւ նույնիսկ Իրանի կարծրագլուխներն են *«ցանկանում վերջ տալ դրան»*:

Սիրիայի անմիջական հակազդեցությունը եղավ այն, որ ակներեւ զայրույթի դրսեւորումից Լիբանանի հետ միասին անցավ անհետացած Լեյրոյի փնտրտուքներին մասնակցելուն: Նա նույնիսկ վերջնագիր ներկայացրեց, որ 48 ժամվա ընթացքում ազատ չարձակելու դեպքում նրանք դռնեդուռ կփնտրեն՝ մինչեւ նրան գտնելը: Արդեն հետեւեց այն, որ Լիբանանի Ազգային լրատվական գործակալությունը հաղորդեց Լեյրոյի ազատ արձակման լուրը:

Մյուս կողմից, Իրանի նախագահ Ռաֆսանջանին ընդհանրապես պատանդներին ազատ արձակելու գործում իր համաձայնությունը տալով, հետապնդում էր այլ նպատակներ: Նա պատանդների հարցն այժմ անհամատեղելի է համարում Իրանի շահերի հետ: Իրանն այսօր, ինչպես երբեւէ, կարիք ունի արեւմտյան վարկերի եւ տեխնոլոգիայի, որպեսզի կարողանա 8 տարվա ավերիչ պատերազմից հետո վերակառուցվել: Գիտակցելով, որ Արեւմուտքի հետ հարաբերությունների բարելավումը կախված է պատանդների հարցի հաջող լուծումից, Ռաֆսանջանին ջանք չխնայեց, որ ՄակՔարթին ազատ արձակվի: Հավանական է, որ նա վախենում է նաեւ ամբողջական մեկուսացումից, քանի որ իր միակ դաշնակիցը՝ Սիրիան այժմ ամբողջովին «թեքվել է» Ամերիկայի կողմը:

Վերջին ամիսներին Ռաֆսանջանին փորձում է բարելավել իր հարաբերությունները հատկապես Ֆրանսիայի հետ, համարելով այն դեպի Արեւմուտք բացվող կարեւոր մի «դարպաս»: Միացյալ Նահանգները Իրանին դեռեւս պատկերվում է Մեծ Սատանայի տեսքով, իսկ Սալման Ռուշդիի հայտնի գործից հետո անշուշտ չի կարող մոռացվել Անգլիայի հասցրած վիրավորանքը: Սակայն Ֆրանսիայի դեպքում այլ է: Հուլիսին նա համաձայնել էր Իրանին վերադարձնել 1 միլիարդ դոլլարի փոխառությունները, որոնք սառեցվել էին 1979-ին Շահի տապալումից անմիջապես հետո: Նրշելու համար այս նորոգված բարեկամությունը՝ Միտերանը նույնիսկ համաձայնել է հոկտեմբերին այցելել Իրան:

Իրանի արմատականները, սակայն, փորձելով խոչընդոտել Ռաֆսանջանիի մերձեցումը Արեւմուտքին, կազմակերպեցին Շահփուր Բախթիարի (Շահի ժամանակաշրջանի վերջին վարչապետը) սպանությունը Փարիզում: Սա երկրորդ մահափորձն էր, եւ դրա հաջողությունը շփոթեցրեց Ֆրանսիական կառավարության ներկայացուցիչներին: Չնայած, արեւմտյան մասնագետների կարծիքով, Ռաֆսանջանիի *«մասը խառը չի»* այդ սպանության մեջ, այնուամենայնիվ, նրա վարկը Ֆրանսիայում ընկած պետք է համարել:

Իրանի նախկին նախագահ Բանիսադրի կարծիքով (որը նույնպես Ֆրանսիայում է ապրում այժմ), սպանությունը հավանաբար *«հրամայված է եղել մոլլաների կողմից, եւ այդ ոճրագործությունը ծածկելու նպատակով էլ նրանք բաց են թողել պատանդին»*:

ՄակՔարթիի ազատ արձակումը մեծապես նպաստեց Սիրիային: Պերես դե Կուելյարը բարձր գնահատեց Դամասկոսի դերն այդ հարցում, հաստատելով, որ Սիրիայի հետ Արեւմուտքը կարող է գործակցել: Չնայած Սիրիան այժմ ամբողջությամբ տիրում է Լիբանանի դրությանը, նույնը դժվար է ասել *Հըզբոլլահ* խմբավորման վրա նրա ունեցած ազդեցության մասին: Իհարկե, նա կարող է զորքի միջոցով *«մաքրագործել»* արմատականներին, սակայն առայժմ այդպիսի հակում չի ցուցաբերել: Նա զբաղված է Արեւմուտքի հետ իր հարաբերությունները բարելավելու հարցով, որպեսզի Մոսկվայի փոխարեն նոր հովանավորներ ապահովի իր համար: Պատանդներին ազատ արձակելու հարցում Ամերիկայի դիրքորոշումը միանշանակ է: Սպիտակ տան խոսնակ Մառլին Ֆիցուոթերի խոսքերով, նրանք պետք է *«ազատ արձակվեն անմիջապես, առանց որեւէ պայմանի»*:

Ներկայիս իսլամական *Ջիհադ* կազմակերպությունն իրեն քաղաքականապես մեկուսացված վիճակում է զգում եւ սակարկելու նրա հնարավորությունները զգալիորեն նվազել են: Այնպես որ, դիտորդների ենթադրությամբ, պատանդների հարցը կարող է վերջնականապես լուծվել առաջիկա մի քանի ամիսների ընթացքում, քանի որ Իրանում Բրիտանիայի նախկին դեսպանի՝ Սըր Անթոնի Պարսոնսի խոսքերով՝ *«բոլորն այժմ միեւնույն ուղղությամբ են նայում»*:

Time, 19 օգոստ., 1991

Պատանդներ. ընթացքը լռվել է

Իսրայելը եւ Իրանը միմյանց վրա են գցում պատասխանատվությունը

Պատանդների ազատ արձակման գործը, որ արդեն քանի օր է թվում էր հունի մեջ էր ընկել, այսօր լռվել է: Այն ժամանակ, երբ Իրանը եւ Իսրայելը միմյանց վրա են գցում պատասխանատվությունը, Դամասկոսը մեղադրում է Թել-Ավիվին կարգավորման ճանապարհին խոչընդոտներ ստեղծելու մեջ:

Իր կողմից, ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղար Պերես դե Կուելյարը նախընտրում է գործարքներ անել լրատվական միջոցներից հեռու:

Իրանի դիվանագիտության ղեկավար Ալի Աքբար Վելայաթին պահանջել է Մեծ Բրիտանիայից «ճնշում գործադրել» Իսրայելի վրա, որպեսզի սա ազատ արձակի **«պաղեստինյան եւ լիբանանյան պատանդներին»**, մասնավորապես շիա ինտեգրիստ մեծավորին Շեյխ Աբդել Քարիմ Օբեյդին:

Իսրայելը, դրան հակառակ, Իրանից պատասխանի է սպասում իր այն առաջարկությանը, ըստ որի Իսրայելը պատրաստ է ազատ արձակել մի քանի արաբ կալանավորների մի տեղեկատվության փոխարեն, որն ապացուցում է, թե Լիբանանում անհայտ կորած իր զինվորներից մեկը դեռեւս ողջ է, նշում է Իսրայելի զինվորական ռադիոն:

Սիրիան պաշտպանեց Իրանի տեսակետը, հրեական կառավարությանը մեղադրելով ընթացքի մեջ եղող ջանքերը խանգարելու մեջ. **«Իսրայելը, փակուղի մղված միջազգային պահանջների անի առաջ, որպեսզի ազատ արձակի լիբանանյան եւ պաղեստինյան գերյալներին, սկսում է անիրագործելի պայմաններ դնել»**, գրում է **«Թեշրին»** պաշտոնական օրաթերթը:

Պերես դե Կուելյարն այս ընթացքում Ժնեւից արձակուրդի մեկնեց, իսրայելցիների եւ իրանցիների հետ եռօրյա լարված վեճերից հետո: Ավելի լայն կարգավորման վերաբերյալ բանակցությունները կշարունակվեն կուլիսներում: **«Մենք գործելու ենք ավելի զուսպ ձեւով»**, հայտարարել է ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղարը:

Ասելով, թե **«իրական հույս կա, որ համաձայնության կհասնենք»**, Պերես դե Կուելյարը չցանկացավ ճշտել ժամկետը. **«Գուցե օրեր, գուցե շաբաթներ: Չգիտեմ, ամեն ինչ կախված է նրանից, թե կողմերը ինչ արագությամբ կպատասխանեն»**:

Ամերիկյան նախագահ Ջորջ Բուշը նշեց, որ բոլոր կողմերը **«ճկունություն»** հանդես բերեցին, սակայն ավելացրեց, որ չորեքշաբթի օրվանից ի վեր **«ոչ մի առաջխաղացում չկա»**:

Իրանի արտգործնախարարն ասաց, թե անցյալ շաբաթ արեւմտյան երեք պատանդների ազատ արձակումը **«միանգամայն նպաստավոր պայմաններ ստեղծեց բոլոր պատանդների ազատման համար»**: Այնուամենայնիվ, **«սիոնիստական վարչակարգը, խոչընդոտներ դնելով, գործնականում խանգարում է այդպիսի լուծմանը»**, ավելացրեց Վելայաթին:

Իսրայելն իր կողմից **«ոչ մի քայլ չի կատարի, նախքան Լիբանանում անհայտ կորած կամ բանտարկված իր յոթ զինվորների ճակատագրի մասին հավաստի տեղեկություններ ստանալը»**, հայտարարեց Իսրայելի մի բարձրաստիճան պատասխանատու՝ Ուրի Լուբրանին: **«Սակայն մենք պատրաստ ենք մեծ ճկունություն հանդես բերել, հենց որ դրանք ստանանք»**, ավելացրեց նա:

Թեհրանում հրատարակվող իսլամական արմատականների օրգան **«Ջահան-է էսլամը»** (Իսլամական աշխարհ) հակադրվել է Լիբանանում արեւմտյան պատանդների ազատմանը՝ պահը համարելով **«ոչ հարմար»**: **«Թեհրան թայմզ»** օրաթերթը (կառավարամետ) պահանջել է, որպեսզի եւրոպական երկրներում բանտարկված լիբանանցիները պահվեն նույն կանոններով, ինչ Լիբանանում բանտարկված իսրայելցի զինվորները:

Լիբանանում պատանդ վերցնող պրոիրանական գլխավոր խմբերից մեկը՝ Իսլամական Ջիհադը, ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղարին հասցեագրված մի նամակով պահանջել է եւրոպայում բանտարկված արաբների ազատ արձակումը:

Սակայն վերջինս ընդգծել է, որ պետք չէ **«իրար խառնել»** Բեյրութում պահվող արեւմտյան տասը պատանդներին, Իսրայելում բանտարկված մոտ չորս հարյուր արաբներին եւ եւրոպայում օրինականորեն դատապարտված արաբ բանտարկյալներին:

«L'Orient-Le Jour», 16 օգոստ., 1991

Իսլամական փրկություն ճակատի երկու թերթեր արգելված

Ալժիր, 15 օգոստոս (Ֆրանս-պրես).- Իսլամական փրկության ճակատի երկու թերթեր արգելվել են զինվորական իշխանությունների կողմից, հինգշաբթի օրը հայտնեց *«Քոտիդիան դ'Ալժերի»*ն, վկայաբերելով *«վստահելի աղբյուրներ»*:

Խոսքը գնում է *«Ալ-Մունքիդ»* (Փրկիչ) արաբերեն եւ *«Էլ-Ֆորկան»* ֆրանսերեն շաբաթաթերթերի մասին, որ ղեկավարում էին ԻՓՃ-ի բանտարկված առաջնորդներ Աբասի Մադանիի եւ Ալի Բելհաջի արմատական գծի կողմնակիցները:

Դրանք առաջին երկու հրատարակություններն էին, որ զինվորական իշխանությունների կողմից արգելվեցին հունիսի 5-ից ի վեր հաստատված արտակարգ դրությունից հետո: Այս կապակցությամբ պաշտոնական որեւէ հայտարարություն դեռեւս չի հրապարակվել:

Դրանք արգելվել են ըստ արտակարգ դրության մասին հրամանի 7-րդ հոդվածի, որը իրավունք է տալիս զինվորական իշխանությանը *«արգելել այն հրատարակությունները, ժողովներն ու հասարակական կոչերը, որոնք կհամարվեն կարգուկանոնը խախտող կամ անապահովություն առաջացնող»*: Խոսքը գնում է սահմանադրական մարմինների, մասնավորապես բանակի եւ արդարադատության հանդեպ տպագրված «անվայել» արտահայտությունների մասին: ■

digitised by A.R.A.R.@

Զինվորական հեղաշրջումներ Թուրքիայում

Հարցազրույց Թուրքիայի նախկին նախագահ, գեներալ Քենան Էվրենի հետ

«Ազգ»-ը նախավերջին համարում անդրադարձել էր թուրքական ռազմական մեքենայի գործունեությանը, միաժամանակ փորձելով ցույց տալ, թե բանակը հանդիսանում է քաղաքական հզորագույն ուժը երկրում: Դրա լավագույն ապացույցը ոչ միայն 1980 թվականին զորահրամանատարների կողմից ստեղծված Ազգային անվտանգության խորհրդի առկայությունն է, որը կարողանում է շրջանցել Թուրքիայի Ազգային մեծ ժողովը եւ ինքնուրույն վճիռներ կայացնել երկրի համար կարեւորագույն նշանակություն ունեցող հարցերում, այլեւ բանակի կողմից իրականացված ռազմական հեղաշրջման փաստերն են:

Վերջին 30 տարիների ընթացքում թուրքական բանակը յուրաքանչյուր 10 տարին մեկ երկրում օրինական իշխանություններին տապալելու փորձեր արեց եւ դրանք ավարտեց հաջողությամբ: Առաջինը կատարվեց 1960-ի մայիսի 27-ին: Բանակի վերնախավը ցամաքային զորքերի հրամանատար Ջեմալ Գյուրսելի գլխավորությամբ տապալեց դեմոկրատական կուսակցությունը:

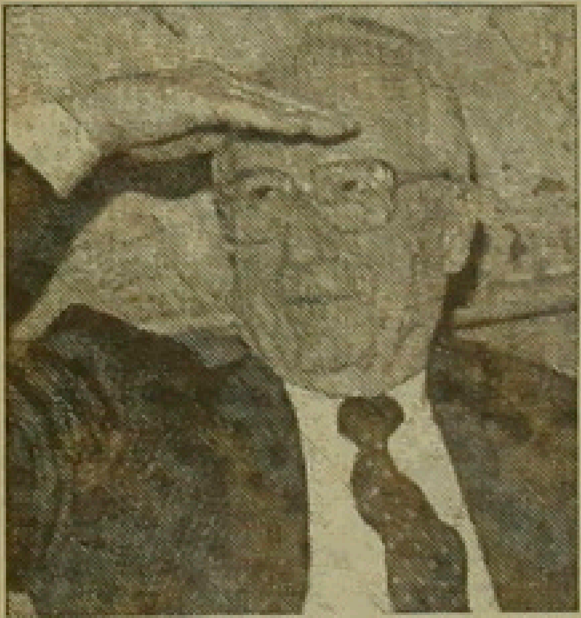

Մի կուսակցություն, որը հաղթանակի հասնելով 1950 թվականի ընտրություններում Աթաթուրքի կողմից կազմավորված ժողովրդահանրապետական կուսակցության հանդեպ, վերջ էր տվել նրա 27-ամյա միանձնյա իշխանությանը: Ի դեպ, դեմոկրատները, որոնց շնորհիվ մի կուսակցության իշխանությունը Թուրքիայի պատմության մեջ առաջին անգամը լինելով ընտրությունների միջոցով փոխարինվում էր մեկ այլ կուսակցության իշխանությամբ, դարձան երկրում առաջին ռազմական հեղաշրջման զոհը: Այսպիսով, հեղաշրջումից անմիջապես հետո զորահրամանատարների կողմից ստեղծված Ազգային միասնության կոմիտեն ձերբակալեց հանրապետության նախագահին, կառավարությանը ամբողջ կազմով, այդ թվում նաեւ վարչապետին, կուսակցության բոլոր դեպուտատներին եւ դատի տվեց նրանց: 1968 թվականի սեպտեմբերին նախկին վարչապետ Ադնան Մենդերեսը, արտգործնախարար Ֆաթին Ռյուշթյու Զորլուն, ֆինանսների նախարար Հասան Փոլաթքանը մահապատժի ենթարկվեցին, իսկ մյուսները դատապարտվեցին զանազան ժամկետների բանտարկության: Հանրապետության նախկին նախագահ Ջելալ Բայարին կախաղանից փրկեց միայն առաջացած տարիքը: 1961 թվականին Ազգային միասնության կոմիտեն երկրում նշանակեց պառլամենտական ընտրություններ, այնուհետեւ որոշում ընդունեց ինքնալուծարման մասին եւ նրա բոլոր անդամները ցմահ մտան սենատի կազմի մեջ:

Հեղաշրջման երկրորդ փորձը տեղի ունեցավ 1971 թվականի մարտի 12-ին: Բանակի հրամանատարությունը, որ չէր ցանկանում իշխանությունը վերցնել անմիջականորեն իր ձեռքը, հանրապետության նախագահ Ջեվդեթ Սունային ներկայացրեց մի հուշագիր հետեւյալ բովանդակությամբ. *«պառլամենտի ու կառավարության գործունեության հետեւանքով երկրում ծայր առան անիշխանությունը, եղբայրասպան կռիվներն ու սոցիալ-տնտեսական հուզումները»:* Հուշագրում բանակը նախազգուշացնում էր, որ *«եթե իրավիճակը չկարգավորվի, ապա զինված ուժերը լի են վճռականությամբ կատարելու թուրքական հանրապետության պաշտպանության համար իրենց վրա դրված առաքելությունը եւ երկրի կառավարումը վերցնելու իրենց ձեռքը»:* Արդյունքը եղավ այն, որ Սուլեյման Դեմիրելի կառավարությունն ստիպված հրաժարական տվեց, այսպիսով տապալվեց նաեւ դեմոկրատական կուսակցության շարունակությունը հանդիսացող արդարության կուսակցության իշխանությունը:

Սակայն բանակի վերոհիշյալ այդ երկու միջոցառումներն էլ նպատակին չհասան: Մի քանի տարի անց ներքաղաքական իրավիճակը Թուրքիայում կտրուկ սրվեց: Դա հատկապես նկատելի դարձավ 70-ականների վերջերին, երբ ծայրահեղական կազմակերպությունների ահաբեկչական գործունեությունն ահռելի չափերի հասավ: Միայն 1978-80 թթ. ծայրահեղականների ձեռքով զոհվեց 51 հազար մարդ, իսկ 14 հազարը վիրավորվեցին: Ահա այդ պայմաններում, 1980 թվականի սեպտեմբերի 12-ին Թուրքիայում կատարվեց երրորդ ռազմական հեղաշրջումը: Իշխանությունն իր ձեռքը վերցնելով՝ զինված ուժերի ղեկավարությունը գլխավոր շտաբի պետ Քենան Էվրենի գլխավորությամբ ստեղծեց Ազգային անվտանգության խորհուրդ, որն էլ նախ տապալեց Սուլեյման Դեմիրելի կառավարությունը, ապա նաեւ ցրեց Թուրքիայի Ազգային մեծ ժողովը՝ Մեջլիսը: Ճիշտ է, 1982 թվականի ընտրություններով իշխանությունը երկրում վերստին հանձնվեց քաղաքացիական ղեկավարությանը: Սակայն դա ամենեւին չհանգեցրեց բանակի դերի նվազեցմանը երկրի քաղաքական կյանքում:

Խոսելով հեղաշրջումների մասին, դրանց գնահատականը տալու նպատակ չենք հետապնդում: Պարզապես մեր ուշադրությունն ենք հրավիրում այն հանգամանքի վրա, որ այդ երեք հեղաշրջումների ժամանակ էլ բանակը, տապալելով երկրի օրինական իշխանություններին, ոչ՝ մի դիմադրության բացարձակապես չի հանդիպել, եւ դրանք իրականացվել են առանց արյունահեղության: Հասկանալի է նաեւ, որ բանակը զինված միջամտության է դիմել, երբ կառավարությունը շեղվել է *«ընդհանուր քաղաքական գծից»*, ընդ որում, պարզունակ մեղադրանքներ են ներկայացվել տապալվող կառավարությանը: Եւ քանի որ զորահրամանատարները տապալելով կառավարող կուսակցության իշխանությունը, անմիջապես ցրել են նաեւ Մեջլիսը, ուստի կարելի է ենթադրել, որ քաղաքական այդ գիծը մշակվում է Մեջլիսի թիկունքում գործող այլ ուժերի կողմից: Ըստ երեւույթին, թուրքական զինված ուժերի հրամանատարությունը, յուրաքանչյուր անգամ հեղաշրջումից հետո իշխանությունից կամավոր հեռանալով, այնուամենայնիվ իր ձեռքում է պահում իշխանության կարեւորագույն լծակները: Այդ առումով բանակի գործունեությունը մութ է եւ խրթին: Թերեւս թուրքական Tempo հանդեսի կողմից Քենան Էվրենի հետ անցկացրած հարցազրույցը որոշակի լույս կսփռի նրա գործունեության վրա: Օգտվելով առիթից, նշենք, որ Էվրենը 1982-89 թթ. հանրապետության նախագահի պաշտոնում նախորդել է Թուրգութ Օզալին: Սակայն, ի տարբերություն նրա, ինքը այդ պաշտոնին հասել է որպես զորահրամանատար՝ իր գլխավորությամբ իրականացված հեղաշրջումից հետո: Նա իր պատասխաններով փաստորեն արտահայտում է թուրքական բանակի տեսակետները:

Tempo.- **Մայիսի 27-ից 30 տարի, մարտի 12-ից 20, իսկ սեպտեմբերի 12-ից 10 տարի է անցել: Այս հեղաշրջումները արդեն պատմության մաս են կազմում: Ձեր կարծիքով, բանակը ներկայումս ինչպիսի՞ դիրքորոշում ունի ժողովրդավարական կարգերի հանդեպ:**

ԷՎՐԵՆ.- Թուրքական բանակը իր կառուցվածքով հիմնովին տարբերվում է մյուսներից: Ըստ Արեւմուտքի կարծիքով, աշխարհում չկա այնպիսի մի բանակ, ինչպիսին թուրքականն է, որը ռազմական հեղաշրջման միջոցով իշխանությունը տապալելուց որոշ ժամանակ անց ինքնըստինքյան վերականգնի երկրում կառավարման ժողովրդավարական, պառլամենտական կարգերը: Թուրքական բանակը զինված միջամտություններին դիմել է միայն այն ժամանակ, երբ զգացել է, որ իշխանությունները ժողովրդավարությունից հեռանում են, կամ այն աղավաղում: Չէ որ ժողովրդավարությունը երկրում արմատավորվել է հենց զինված ուժերի շնորհիվ: Բանակն է եղել Աթաթուրքի հենարանը, երբ նա Օսմանյան կայսրության փլատակների վրա կառուցում էր Թուրքիայի հանրապետությունը: Այլ կերպ ասած, թուրքական բանակը երկրում միշտ հանդես է եկել ավանգարդի դերում, ինքն է առաջնորդել այնպիսի կարեւորագույն գործընթացները, ինչպիսիք են Թուրքիայի եվրոպականացումը, ժամանակակից գիտության եւ տեխնիկայի յուրացումը եւ այլն:

T.- **Ի՞նչ կարծիքի եք, բանակի ավանգարդային դերը երկրում այժմ է՞լ ծառունակվում է:**

Է.- Ոչ, հիմա արդեն Թուրքիան կանգնած է զարգացման մեկ այլ մակարդակի վրա, հետեւաբար կարիք չկա, որ բանակը ստանձնի այդ նույն դերը, բոլորովին ավելորդ է, որ բանակը քաղաքացիական ղեկավարության համար օրինակ ծառայի: Հետեւաբար ես գտնում եմ, որ այսուհետեւ զինվորական հեղաշրջումները Թուրքիայում բացառվում են: Վերջին հեղաշրջմանը նախորդող տարիներին Թուրքիան սարսափելի օրեր անցկացրեց: Հուսով եմ, որ շնորհիվ մեր ազգի բանականության, երկիրն այլեւս չի հայտնվի նման իրավիճակում, հետեւաբար բանակն էլ ինքնըստինքյան զերծ կմնա զինված որեւէ միջամտությունից, զգալով դրա անհրաժեշտության բացակայությունը: Ժողովրդավարական կառույցները երկրում արդեն վերջնականապես ամրապնդվել են:

T.- **Նախագահ Թուրգութ Օզալին հաճախ են քննադատում, թե ինքը երկրում հաստատել է «միանձնյա» իշխանություն: Նա քննադատողներին պատասխանում է հետեւյալ կերպ. «եթե ես միանձնյա ղեկավարություն իրականացնեի երկրում, ապա Քուվեյթ զորք կուղարկեի պատերազմին մասնակցելու համար: Շատ էի ցանկանում, բայց չհաջողվեց, ուրեմն միանձնյա իշխանության մասին խոսելն ավելորդ է»: Ի՞նչ եք կարծում, ով կանխեց Օզալին:**

Է.- Ես դա չեմ կարող ասել, սակայն գոհունակությամբ պիտի նշեմ, որ սա ժողովրդավարության դրսեւորումն է: Ուրեմն Օզալին թույլ չեն տվել, կանխել են նրան: Ով էլ որ դա արել է, Ազգային անվտանգության խորհուրդը թե Նախարարների խորհուրդը, տեղին է արել: Ուրախ եմ, որ թուրքական զորքերը մասնակցություն չունեցան Քուվեյթի պատերազմին:

T.- **Վերջերս Թուրքիայում հաճախ են խոսում ներում շնորհելու մասին: Ինչպե՞ս եք գնահատում այս երեւույթը:**

Է.- Վերջին 50 տարիների ընթացքում Թուրքիայում 26 անգամ համընդհանուր ներում է շնորհվել բանտարկյալներին: Ես երբեք դեմ չեմ եղել դրան: Սակայն ներումը, երբ հաճախակի է շնորհվում, դա իր հետ նոր հանցագործություններ է բերում: Օրինակ, Արեւմուտքը այս հարցում բավականին զգույշ է: Ինչ խոսք, ներումը չպետք է տարածվի բոլոր հանցագործների վրա:

T.- **Նույնիսկ առաջարկություն կա PKK-ի անդամներին ներում շնորհելու մասին: Ի՞նչ եք կարծում:**

Է.- Բացարձակապես դեմ եմ:

T.- **Սեպտեմբերի 21-ից հետո դուք ստանձնել եք հանրապետության նախագահի պաշտոնը, վարելով այն մինչեւ 1989 թիվը: Ձեր նախագահության տարիներին ԱՄՆ-ը երբեւէ հիասթափություն պատճառե՞լ է ձեզ:**

Է.- Այո, սակայն դրանց համար պատճառ են ծառայել ոչ այնքան մեծ տարաձայնությունները: Ես ԱՄՆ-ից հիասթափվել եմ, երբ Կոնգրեսում կրճատվեց Թուրքիային տրվող տնտեսական եւ ռազմական օգնությունը: Նույն զգացումներն եմ ապրել նաեւ հայկական բանաձեւի կամ Կիպրոսի հարցում ԱՄՆ-ի դիրքորոշման առթիվ: Հատկապես նրանք ժամանակ առ ժամանակ Կիպրոսի հարցի առնչությամբ մեզ խորհուրդներ էին տալիս, երբ հարցը ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի կամ գլխավոր քարտուղարի կողմից քննարկվում էր: Սա շատ տհաճ երեւույթ է: Միշտ ասել եմ եւ նորից եմ կրկնում՝ մեծ տերություններին չի կարելի վստահել: Նրանք միշտ ելնում են իրենց շահերից: Հետեւաբար, անձնական մտերմություններով (խոսքը Օզալի եւ Բուշի մասին է) մենք շոշափելի որեւէ արդյունքի հասնել չենք կարող:

Վերջին հեղաշրջումից արդեն անցել է շուրջ 10 տարի, եւ Թուրքիայում նորից են խոսում զինվորական նոր հեղաշրջման հնարավորության մասին: Հասկանալի է, որ նույնիսկ հանրապետության նախագահ Թուրգութ Օզալի հայտարարությունից հետո, թե *«նոր հեղաշրջման որեւէ պատճառ չեմ տեսնում»*, մամուլի ներկայացուցիչները թերահավատությամբ են վերաբերվում նրա խոսքերին եւ ամեն անգամ իրենց պարտքն են համարում այդ հարցը ճշտել գլխավոր շտաբի պետ Դողան Գյուրեշի հետ:

Չէ՞ որ հեղաշրջումների կրկնությունը յուրաքանչյուր տասը տարի Թուրքիայի համար օրինաչափություն է դարձել:

Յակոբ ՉԱԲՐՅԱՆ

Կարի մեքենաները նվաճում են ամերիկյան ընտանիքները

Հոգեբույժները անհանգստանում են

Ֆեմինիստական հեղափոխությանը զոհ գնացած եւ կանանց կողմից լքված կարի մեքենաները Ամերիկայում ետ են վերադառնում տներ: Այսօր ամերիկյան ընտանիքներում ավելի շատ կարի մեքենա կա, քան տեսամագնիտոֆոն:

Մի այլ հետաքրքիր փաստ. սրա բոլոր սիրահարները, իսկ դրանք 30 մլն. են, հավաքվում են սոցիալական բարձր աստիճաններից: **«Կարուձեւն անհրաժեշտ գործից դարձել է հոբբի»**, բացատրում է այդ բնագավառի մի բարձր պաշտոնյա:

Ըստ մի մասնագիտական կազմակերպության ուսումնասիրությունների, նորահայտ դերձակուհին համալսարանավարտ է, 25-45 տարեկան, մի երեխայի մայր եւ տարեկան վաստակում է 35-45 հազար դոլլար: **«Ուսման մակարդակի եւ կարուձեւի մեջ հարաբերակցությունը շատ խորն է»**, հաստատում է մի այլ մասնագետ: Այսուհետեւ ամոթ չէ նստել կարի մեքենայի մոտ: Կարուձեւի՝ աստղերից են Բարբարա Բուշը, Բարբարա Սթրեյզանդը, դերասանուհի Գոլդի Հաունը, Ջոան Վուդուարդը՝ Պոլ Նյումանի կինը, կամ էլ մարմնամարզուհի Ֆլորանս Գրիֆիթ-Ջոյները, որն իր արտառոց զգեստներով հրճվանք էր պատճառում Օլիմպիական վերջին խաղերում: Այս պլիքն այնքան է ուժեղ, որ Fortune շատ լուրջ ամսագրի հրատարակած **«1991 թ. ներդնողների ուղեցույցը»** խորհուրդ տալիս տեքստիլը որպես առաջնակարգ բաժին: Այս վերածննդի պատճառները բազմազան են: **«Տեխնիկան եւ իրենք մեծ դերձակները օգնության հասան կանանց»**, բացատրում է վերոհիշյալ մասնագետը: Իսկապես, մեքենաները շատ կատարելագործված են դարձել, ոմանք այնպիսի համակարգերով են օժտված, որ ձեր փոխարեն ամեն ինչ անում են՝ շատ մատչելի գներով: Միեւնույն ժամանակ կարուձեւի ամենամեծ անունները՝ Քրիստիան Լակրուան, Ռալֆ Լորենը, Կլոդ Մոնտանան, Իսեյ Միյակեն, Էմանուել Ունգարոն, վաճառում են իրենց նմուշները: Ամբողջական մի Լակրուան, որ արհեստանոցում կարժենար 2000 դոլլար, 250-ով է վաճառվում:

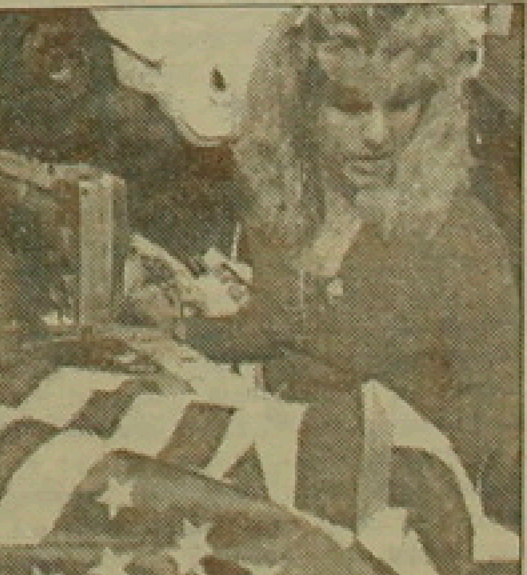

Ժողովրդագրությունը նույնպես օգնության հասավ կարի մեքենային: Կանայք շարունակ երեխաներ են ունենում ու տանը մնում: Ծածկոցներ, վարագույրներ, հարմարավետ տուն. սա այն նոր տարածքն է, որ ստեղծագործելու ազատություն է պարգեւում: Ինքնին, խորհրդանշական մի փաստ. **«ամերիկուհի նորապսակների 50 տոկոսից ավելին ինքն է կարում իր զգեստները, որ դրանք եզակի լինեն»:**

Կանայք գնալով ավելի շատ են խոսում կարի մեքենաների բուժիչ բարեմասնությունների մասին: **«եթե դրսում գործերը վատ են գնում, ամեն ինչ փախչում ձեռքիցդ, հակառակը՝ կարուձեւը իշխանության հաճելի զգացողություն է պարգեւում»**, մեկնաբանում է այդ բնագավառի մասնակիցներից մեկը: Այս հոբբիի ստեղծագործական կողմը հանգստավետ է: **«Դա այն հազվագյուտ պահերից է, երբ ես կարող եմ թողնել, որ միտքս թափառի»**, բացատրում է երկու երեխաների մայր, մամուլի կցորդ Մորին Բարրին: Ոմանք դրա մեջ հոգեբույժների համար տեսնում են արդեն վատ նախանշան: Դենվերի կտորեղենի խանութներից մեկում մի պլակատ կա կախված. **«Կարուձեւն ավելի էժան է, քան ցանկացած բուժում»:**

«Le Point»
9 օգոստոս, 1991թ.

digitised by A.R.A.R.@

Նավաստումի գլխավոր շտաբում սպաների վրա ճնշում են գործադրում

Իրազեկ աղբյուրներից ստացած տեղեկության համաձայն, ռազմածովային նավաստումի գլխավոր շտաբում փորձեր են արվում ճնշում գործադրել մի խումբ սպաների վրա, որոնք դեմ էին խռովությանը: Օգոստոսի 20-ին Մոսկվայում եւ մյուս քաղաքներում տեղի ունեցող ողբերգական իրադարձությունների բեկ պահին նրանք ելույթ ունեցան հայտարարությամբ, որով կոչ էին անում պաշտպանության նախարար Դմիտրի Յազովին դուրս գալ ԱԴՊԿ-ից եւ կարգադրել զինյալ ուժերին չմասնակցել քաղաքական գործողություններին:

Նրանք դիմեցին պաշտպանության նախարարության շտաբների եւ վարչական մարմինների սպաներին՝ հետեւել այդ պահին միակ օրինական ղեկավար, Ռուսաստանի նախագահ Բորիս Ելցինի կարգադրություններին:

Ներկա պահին ռազմաքաղաքական եւ կուսակցական կոմիտեների ներկայացուցիչները գրույց են վարում «խռովարար սպաների» հետ՝ նրանց հուսալիությունը ստուգելու համար: ■

ՊԱԿ-ի հատուկ ստորաբաժանումը հրաժարվել է հարձակվել Ռուսաստանի խորհրդարանի վրա

Հավաստի աղբյուրներից «ԻՖ»-ին հայտնի դարձավ, որ ԽՍՀՄ ՊԱԿ-ի ահաբեկչության եւ առանձնապես վտանգավոր պետական հանցագործների դեմ պայքարող հատուկ ստորաբաժանումը («Ալֆա» խումբը) օգոստոսի 19-ին հրաժարվել է կատարել Ռուսաստանի Գերագույն խորհրդի շենքի վրա հարձակվելու եւ Ռուսաստանի ղեկավարությանը ձերբակալելու Արտակարգ կոմիտեի հրամանը:

«Ալֆան», որ համալրված է բարձրորակ սպաներով եւ մասնակցել է մարտական շատ գործողությունների, հայտնի է նաեւ ՊԱԿ-ի ղեկավարության հրամանների անառարկելի կատարմամբ:

Ինչպես հայտնեցին «ԻՖ»-ին, ԱԴՊԿ-ի հրամանը քննարկվել է «Ալֆայի» բոլոր ջոկատներում եւ չկատարելու որոշումն ընդունվել է միաձայն: «Ալֆայի» ղեկավարությունը հրամանը որակել է որպես *«հակասահմանադրական եւ հակաօրինական, որը կհանգեցնի քաղաքացիական պատերազմի»*: ■

Զորի Բալայանը հերքում է

«Նեզավիսիմայա գազետա» թերթի օգոստոսի 15-ի համարում հրապարակվել է ԽՍՀՄ ժողովրդական պատգամավոր Զ. Բալայանի հետեւյալ բովանդակությամբ մի նամակ.

«Որոշ ժամանակ առաջ Մոսկվայից ինձ զանգահարեցին եւ հաղորդեցին, որ «Կուրանտի» թերթում տեղեկություն է տպագրվել այն մասին, թե իբր ես ՌՍՖՍՀ նախագահի թեկնածու պարոն Վ. Ժիրինովսկուն տեղավորել եմ «Մոսկվա» հյուրանոցում: Այդ փաստը ես ընդունեցի որպես թյուրիմացություն, դրանում չտեսնելով ոչ մի դիտավորություն եւ գիտակցեցի, որ ընթերցողներն իրենք կհասկանան, թե ՌՍՖՍՀ նախագահության թեկնածուն ինչը կարող էր տեղավորվել հյուրանոցում:

Բայց ահա երեկ ինձ համար պարզ դարձավ, որ ձեր թերթում տեղեկություն է հրապարակվել այն մասին, որ իբր ես առաջադրվել եմ Հայաստանի հանրապետության նախագահի թեկնածու հանրապետության կոմունիստական կուսակցության կողմից:

Ցանկանում եմ հավաստել, որ իմ անձի հետ կապված նմանատիպ տեղեկությունը իրականում լրիվ թյուրիմացություն է եւ ոչ ավելին: Ամենեւին չցանկանալով մեկնաբանել այդ լուրը, ես կխնդրեի ձեզ հնարավորություն գտնել եւ հրապարակել իմ այս հայտարարությունը:

Հարգանքներով՝ Զորի Բալայան»:

Երեկ կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովից տեղեկացանք, որ Վազգեն Մանուկյանի, Մյասնիկ Հակոբյանի, Լեւոն Տեր-Պետրոսյանի, Ռաֆայել Ղազարյանի, Մարտին Հարությունյանի, Աշոտ Քալանթարյանի եւ Պարույր Հայրիկյանի կողքին նախաձեռնող խմբի կողմից նախագահի թեկնածության առաջադրման թերթիկ է վերցվել նաեւ Զորի Բալայանի անունով: ■

Ռադիոկայանին հաջողվեց մնալ եթերում՝ հեղաշրջման ընթացքում

Ինչպես հաղորդեցին «ԻՖ»-ի թղթակիցները Լենինգրադից եւ Ռիգայից, այդ քաղաքներում հեղաշրջման ամբողջ ընթացքում FM *«Ռադիո ՌՈՔՍ»* ռադիոկայանը ոչ մի րոպե չի դադարեցրել հաղորդումները: Օգոստոսի 19-ին ծավալված իրադարձությունների սկզբից կայանը օպերատիվ նյութեր էր հաղորդում Ռուսաստանի ղեկավարության որոշումների եւ գործողությունների, ինչպես նաեւ տեղեկացնում էր Մոսկվայում երեքշաբթի լույս չորեքշաբթի գիշերը տեղի ունեցող իրադարձությունների մասին, այդ թվում՝ օգտագործելով *«ԻՖ»*-ի լուրերը:

Օգոստոսի 19-ին՝ հեղաշրջման առաջին օրը, «Ռադիո ՌՈՔՍ» կայանը լենինգրադցիների համար եղել է այլընտրանքային տեղեկության միակ խորհրդային աղբյուրը, իսկ ռիգացիների համար՝ ընդհուպ մինչեւ չորեքշաբթի: Եթերում կայանի «կայունությունը» ղեկավարությունը բացատրեց նրանով, որ Մոսկվայում խմբագրություն ունենալով, նրանք Լենինգրադի եւ Ռիգայի համար հաղորդումները հեռարձակում էին Օսլո քաղաքում գտնվող ստուդիայից արբանյակի միջոցով:

Վճռական նշանակություն ունեցան Լենինգրադի հեռուստաաշտարակի եւ կայանի Լատվիայի պարտնյոր՝ Ռիգայի անկախ հաղորդիչի կոլեկտիվների կողմից ընդունված դիրքորոշումները: «Ռադիո ՌՈՔՍ» կայանը ԽՍՀՄ առաջին կայանն է, որն օգտագործում է ստերեո-FM «արեւմտյան» ստանդարտը: ■

Ադրբեջանի ժողճակատը բողոքում է Մութալիբովի բռնած դիրքի դեմ

Ադրբեջանի ժողովրդական ճակատ ընդդիմադիր շարժումը հայտարարություն է տարածել, որում խիստ մեղադրում է նախագահ Այազ Մութալիբովի դիրքը Արտակարգ դրության պետական կոմիտեի նկատմամբ:

Մութալիբովը չորեքշաբթի օրվա հեռուստատեսային դիմումում հայտարարել է, թե ԱԴՊԿ-ի գործունեության հետ Ադրբեջանի ղեկավարությունը *«հույսեր է կապում Ղարաբաղյան խնդրի շտապիկ լուծման եւ հանրապետության սահմաններում խաղաղության վերահաստատման»* կապակցությամբ:

«ԻՖ»-ի թղթակիցը հայտնեց, որ նախագահ Մութալիբովի դիմումը թերթերում չի հրապարակվել:

Այն բանից հետո, երբ ԱԴՊԿ-ն հայտարարեց իշխանության փոփոխության մասին, Մութալիբովը վստահություն հայտնեց, թե *«ժողովուրդը միշտ ընտրություն կկատարի հօգուտ իսկական ժողովրդավարության եւ սահմանադրական իշխանության, ոչ թե օրենքների կոփի»*:

ԱԺՃ-ի հայտարարության մեջ, որտեղ ադրբեջանական ղեկավարությունն անվանվում է *«հակասահմանադրական ԱԴՊԿ-ի հրամանները կատարող, խռովարարների կամակատար»*, Մութալիբովի դիրքը գնահատվում է որպես *«հանրապետության ղեկավարության գծի տրամաբանական հետեւանք, որն ուզում է Ադրբեջանը դարձնել ռազմական դիկտատուրայի փորձադաշտ»*: ■

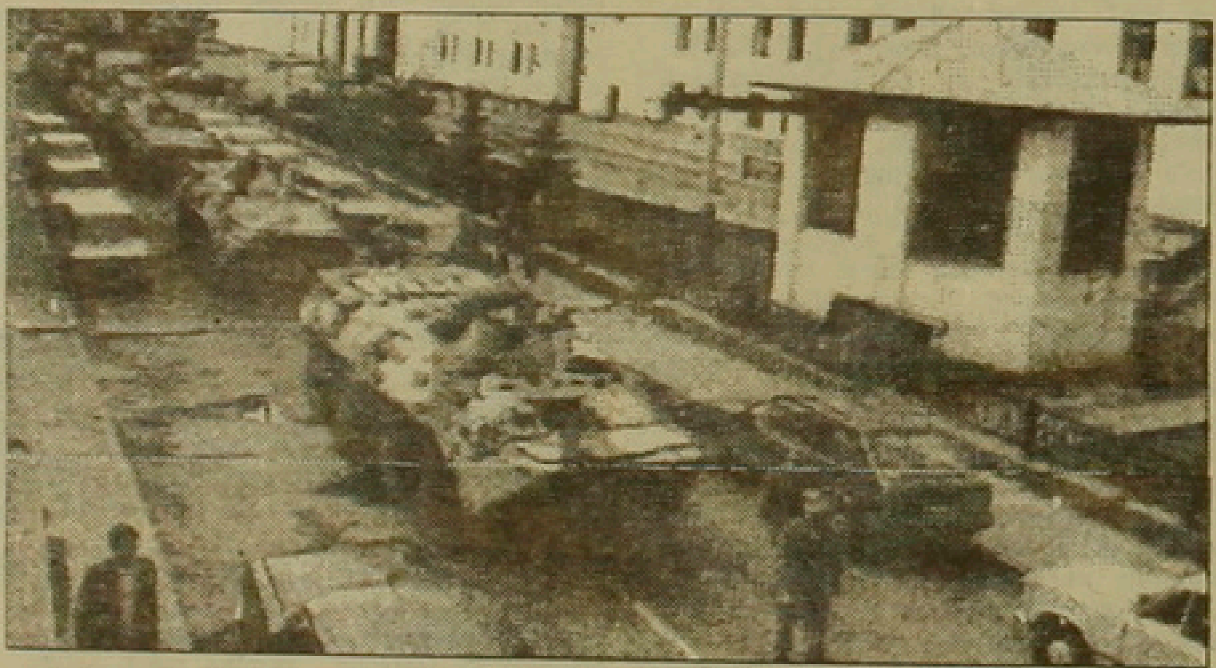

Իրանի դիրքորոշումը հեղաշրջման տապալումից առաջ եւ հետո

Օգոստոսի 22-ին Իրանի իսլամական հանրապետությունում հավատարմագրված Խ. Միության դեսպանն Իրանի արտգործնախարար Վելայաթիին հանձնեց Գորբաչովի հատուկ ուղերձը նախագահ Ռաֆսանջանիին: Հիշեցնում ենք, որ ընդամենը 10 օր առաջ Ռաֆսանջանիին էր հանձնըվել Գորբաչովի նախորդ ուղերձը, որտեղ նշված էր խորհրդա-ամերիկյան գագաթաժողովից հետո խորհրդա-իրանական հարաբերությունների ընդլայնման անհրաժեշտության մասին:

Խորհրդային դեսպանը Վելայաթիի հետ կայացած վերջին հանդիպման ժամանակ, խոսելով Խ. Միությունում տեղի ունեցած տագնապալից իրադարձությունների մասին, նշեց, որ Խ. Միությունը հավատարիմ է միջազգային ասպարեզում ստանձնած իր բոլոր պարտավորություններին: Դեսպանն ավելացրեց, որ հեղաշրջման կազմակերպիչները հետապնդվում են եւ մի քանիսն արդեն ձերբակալված են: Վելայաթին իր գոհունակությունը հայտնելով Խ. Միությունում հեղաշրջումից հետո հաստատված անդորրի առթիվ, շնորհավորեց Գորբաչովին դժվարությունները հաղթահարելու եւ հեղաշրջման անհաջողության կապակցությամբ: Իրանի արտգործնախարարն ավելացրեց, որ Իրանի իսլամական հանրապետությունը Խ. Միության հանդեպ ունի կայուն եւ հստակ դիրքորոշում եւ գտնում է, որ Խ. Միությանը վերաբերող ներքին հարցերի լուծման մենաշնորհը պատկանում է ժողովրդին:

Ըստ Իրանի հեռուստահաղորդագրությունների, օգոստոսի 22-ի առավոտյան Խ. Միության դեսպանը շտապում էր հանդիպել Վելայաթիին եւ հայտնել իր եւ երկրի ղեկավարության շնորհակալական խոսքն Իրանի դիրքորոշման համար: Նշենք, որ օգոստոսի 19-ին, հեղաշրջման մասին լուրը տարածվելուց մի քանի ժամ հետո, Իրանի ռադիոն, դատապարտելով տեղի ունեցածը, այն վերագրեց կոմկուսի պահպանողական ուժերին եւ ավելացրեց, որ ներկա փոփոխությունները վտանգի են ենթարկում նախագահ Բուշի երազած համաշխարհային նոր հասարակարգը: Նույն օրը Իրանի ռադիոյի մեկնաբանը այն կարծիքը հայտնեց, որ հակառակ տեղի ունեցած իրադարձություններին, Գորբաչովը նորից կարող է իշխանության գլուխ անցնել: Ըստ Իրանի ռադիոյի մեկնաբանի, համաշխարհային նոր հասարակարգի ստեղծման համար Բուշի նախանշած առաջին պայմանը Գորբաչովի դիրքերի կայունությունն է: Իրանի ռադիոն Խ. Միության իրավիճակը որակելով բարդ եւ հակասական, նշեց, որ սպասվում է լուրջ դիմադրություն հատկապես Ելցինի, Շեւարդնաձեի եւ անգամ Գորբաչովի ընդդիմադիր հեղինակավոր գործիչների կողմից:

Մինչեւ հեղաշրջման տապալումը, օգոստոսի 21-ին Իրանի կառավարությունը Խ. Միությունում տեղի ունեցած իրադարձությունները քննարկելու նպատակով գումարեց նախարարների խորհրդի նիստ, որտեղ որոշում կայացվեց, հաշվի առնելով Իրանի եւ Խորհրդային երկրի սահմանակցությունը, հստակ քննարկման առարկա դարձնել երկրի իրավիճակը եւ այդ ուղղությամբ նպատակային միջոցներ կիրառել:

Գ. ՍՈՒՔԻԱՍՅԱՆ

Զվիադ Գամսախուրդիան շնորհավորում է Ելցինին

Վրաստանի նախագահ Զվիադ Գամսախուրդիան հինգշաբթի օրը շնորհավորեց Բորիս Ելցինին դավադիրների նկատմամբ դեմոկրատական ուժերի կողմից տարած հաղթանակի համար եւ ցավակցություն հայտնեց մարտական զոհերի կապակցությամբ:

Ռուսաստանի նախագահին հղած հեռագրում Զ. Գամսախուրդիան տեղեկացնում է Վրաստանում ԱԴՊԿ-ի գործունեության որոշ մանրամասների մասին: Նրա խոսքերով, առաջին իսկ օրը հանրապետություն ուղարկվեց Յազովի տեղակալ գեներալ Ժուրավլյովը, որը **«Վրաստանի ղեկավարությանը ներկայացրեց մի քանի վերջնագիր եւ փորձեց կոպտորեն միջամտել հանրապետության ներքին գործերին»**: Զինվորականները հսկողության տակ առան օդանավայանն ու կայարանները:

Զ. Գամսախուրդիան հեռագրում պնդում է, որ խորհրդային Աբխազիայի կենտրոնամետ ուժերը եւ Հարավային Օսեթիայի ինքնակոչ իշխանությունները ամբողջությամբ աջակցեցին ինքնակոչ ԱԴՊԿ-ին: Վրաստանի կոմկուսի կենտրոնական կոմիտեն նույնպես աջակցեց այդ կոմիտեին:

Վրաստանի նախագահը հավաստիացրեց, որ Վրաստանի ղեկավարությունը **«ոչ մի քայլ չէր զիջում իր դիրքերը, չէր ճանաչում ԱԴՊԿ-ին եւ լիովին աջակցում էր եւ աջակցում է նախագահ Ելցինին ու Ռուսաստանի խորհրդարանին»**

Վրաստանի նախագահը փոխում է հանրապետության վարչապետին

Նախագահ Զվիադ Գամսախուրդիայի հրամանի համաձայն, հանրապետության վարչապետի պաշտոնակատար է նշանակվել Վիսարիոն Գուգուշվիլին, որ մինչ այդ աշխատում էր որպես մշակույթի նախարարի տեղակալ: Կառավարության նախկին ղեկավար Թենգիզ Սիգուան հեռացվել էր պաշտոնից անցյալ հինգշաբթի:

Իր պարտականությունների կատարմանն անցավ նաեւ Վրաստանի արտաքին գործոց նախարար՝ Մուրման Օմանիձեն: Նա միաժամանակ փոխվարչապետ է: Կառավարությունում այլ փոփոխություններ նույնպես կատարվել են:

«Կլոր սեղան - Ազատ Վրաստանը» մեղադրում է վրաց կոմկուսին՝ դավաճանելու մեջ

«Կլոր սեղան-Ազատ Վրաստան» քաղաքական բլոկի ղեկավարներից մեկը, Գերագույն խորհրդի կրթության եւ գիտության հանձնաժողովի նախագահ Թեմուր Քորիձեն դավաճանության մեջ մեղադրեց Վրաստանի կոմկուսի կենտկոմի բյուրոյին: Նա չորեքշաբթի օրը ելույթ ունեցավ հանրապետության հեռուստատեսությամբ:

Թեմուր Քորիձեն հատարակական դատ պահանջեց վրաց կոմկուսի ղեկավարության նկատմամբ այն բանի համար, որ սա աջակցել էր ԱԴՊԿ-ի գործողություններին: Քորիձեն առաջարկեց նաեւ վերանայել կոմկուսի ունեցվածքի ազգայնացման հարցը:

Բիշքեկում հնարավոր էր հեղաշրջում

Կիրգիզստանի ներքին գործերի նախարար Ֆելիքս Կուլովը հինգշաբթի, օգոստոսի 22-ին տեղի ունեցած մամլո ասուլիսում հայտարարեց, որ Բիշքեկում հնարավոր էր տեղական հեղաշրջում: Նրա խոսքերով, օգոստոսի 20-ին Կիրգիզստանի կոմկուսի կենտրոնական կոմիտեի ղեկավարության կողմից փորձեր էին արվել հրավիրել հանրապետության տարածքում գտնվող զինվորական ստորաբաժանումների հրամանատարներին:

Սակայն, ասաց Ֆելիքս Կուլովը, նրանց թույլ չտվեցին մտնել կենտրոնական կոմիտեի շենքը՝ շնորհիվ ժամանակին այնտեղ տեղակայված միլիցիայի ուժեղացված պահակախմբի, այլ ուղարկվեցին գրույցի՝ նախօրեին հանրապետության ՊԱԿ-ի նախագահ նշանակված Գերման Կուզնեցովի մոտ:

Ընդհանուր իրավիճակը Կիրգիզստանի մայրաքաղաքում հանգիստ է, ասաց նախարարը, ՆԳՆ ստորաբաժանումները որոշ ժամանակ կմնան զորանոցային դրության մեջ, մինչեւ իրավիճակի վերջնական կայունացումը:

Մոլդովայի փոխվարչապետի հայտարարությունը

Մոլդովայի փոխվարչապետ Կոնստանտին Օբորոկը ազգային ռադիոյով դիմեց Աջափնյակի բնակիչներին (Տիրասպոլ, Բենդերի, Դուբոսարի), կոչ անելով պահպանել հանդարտություն եւ զսպվածություն:

Նա կոպիտ զրպարտանք համարեց այն լուրերը, թե իբր Պրիդնեստրովիե է ուղարկվում Մոլդովայի օմոնը: Անջատողականների առաջնորդները, ասաց Կոնստանտին Օբորոկը, որ պաշտպանում էին ծախորդված խռովությունը, պատասխանատվության են ենթարկվելու Մոլդովայի խորհրդարանի որոշման համաձայն: ■

Լուրերը Interfax-ի եւ մեր սեփ. թղթակիցների

Azg semi-weekly, 47 Hanrapetoutian st., Yerevan, Armenia, 375010
phone: 58-1841, fax: (3-852)56-2941, telex: 243267 SULA SU
Խմբագիր Հ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ
Editor H. AVEDIKIAN
Դասիչ 69149
Macintosh համակարգչային շարուածք
ՌԱԿ ժամկոյ եւ [illegible]

digitised by A.R.A.R.@